

EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS
COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME

VELIKO VIJEĆE

**PREDMET MEDŽLIS ISLAMSKJE ZAJEDNICE BRČKO I DRUGI
protiv BOSNE I HERCEGOVINE**

(Aplikacija br. 17224/11)

PRESUDA

STRASBOURG

27.06.2017 godine

Ova presuda je konačna, ali su u njoj moguće redakcijske izmjene.

U predmetu Medžlis Islamske Zajednice Brčko i drugi protiv Bosne i Hercegovine,

Evropski sud za ljudska prava, zasjedajući kao Veliko vijeće u sljedećem sastavu:

András Sajó, *predsjednik*,
İşıl Karakaş,
Angelika Nußberger,
Khanlar Hajiyeu,
Luis López Guerra,
Mirjana Lazarova Trajkovska,
Nebojša Vučinić,
Vincent A. De Gaetano,
André Potocki,
Paul Mahoney,
Faris Vehabović,
Egidijus Kūris,
Iulia Motoc,
Jon Fridrik Kjølbro,
Mārtiņš Mits,
Stéphanie Mourou-Vikström,
Gabriele Kucsko-Stadlmayer, *sudije*,

i Søren Prebensen, *zamjenik registrara Velikog vijeća*,

Nakon vijećanja zatvorenog za javnost dana 31.08.2016. i 16.03.2017. godine,

donio je sljedeću presudu koja je usvojena zadnjeg navedenog datuma:

POSTUPAK

1. Postupak u ovom predmetu pokrenut je na osnovu aplikacije (br. 17224/11) protiv Bosne i Hercegovine koju su prema članu 34. Konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda („Konvencija“) Sudu podnijeli Medžlis Islamske zajednice Bosne i Hercegovine u Brčkom (*Medžlis Islamske zajednice Brčko*), Bošnjačka zajednica kulture „Preporod“, „Merhamet“ Humanitarno udruženje građana Bošnjaka Brčko Distrikta i Vijeće Kongresa Bošnjačkih intelektualaca Brčko Distrikta („aplikanti“) dana 21.01.2011. godine. Kako ističu aplikanti, prvi aplikant je vjerska zajednica Muslimana u Distriktu Brčko (BD),¹ dok su ostali aplikanti,

1. Brčko Distrikt je samoupravna administrativna jedinica pod suverenitetom Bosne i Hercegovine. Prema njegovom Statutu, predstavlja ga gradonačelnik (kojega bira Skupština Distrikta). Zakonodavnu vlast vrši Skupština Distrikta. Izvršnu vlast vrši Vlada Distrikta (kojom predsjedava gradonačelnik). Sudsku vlast obnašaju sudovi Distrikta (član 19. Statuta).

nevladine organizacije etničkih Bošnjaka² u Distriktu Brčko Bosne i Hercegovine.

2. Aplikante je zastupao g. O. Mulahalilović, advokat iz Distrikta Brčko. Vladu Bosne i Hercegovine („vlada“) zastupala je njena tadašnja zastupnica, gđa M. Mijić.

3. Aplikanti posebno navode da je povrijeđeno njihovo pravo na slobodu izražavanja kao rezultat sudskih odluka donesenih u postupku koji je protiv njih pokrenut zbog klevete.

4. Aplikacija je dodijeljena Četvrtom odjelu Suda (pravilo 52. stav 1. Pravila Suda). U presudi donesenoj 13.10.2015. godine, vijeće toga odjela aplikaciju je jednoglasno proglasilo dopuštenom, i većinom glasova utvrdilo da nije došlo do povrede člana 10. Konvencije. To vijeće bilo je u sljedećem sastavu: Guido Raimondi, predsjednik, Päivi Hirvelä, George Nicolaou, Ledi Bianku, Nona Tsotsoria, Krzysztof Wojtyczek, Faris Vehabović, sudije, te Françoise Elens-Passos, kao sekretar Odjela. Troje sudija (George Nicolaou, Nona Tsotsoria i Faris Vehabović) izrazili su zajedničko izdvojeno mišljenje. Dana 8.01.2016. godine, prema članu 43. Konvencije, aplikanti su zatražili da se predmet ustupi Velikom vijeću. Panel Velikog vijeća je prihvatio taj zahtjev dana 14.03.2016. godine.

5. Sastav Velikog vijeća određen je naknadno, u skladu s odredbama člana 26. tačke 4. i 5. Konvencije i pravilom 24. Pravila suda.

6. I aplikanti, i vlada, podnijeli su pismena izjašnjenja o meritumu (pravilo 59. stav 1). Osim toga, primljeni su i komentari umješača od „Centra za istraživanje i studije osnovnih prava“ („Centre de recherche et d’études sur les droits fondamentaux“ - CREDOF) sa Univerziteta Paris West Nanterre la Défense, te od organizacije „Plan za slobodu govora“ („Blueprint for Free Speech“) koji su dobili odobrenje predsjednika da interveniraju u pisanom obliku (član 36. stav 2. Konvencije i pravilo 44. stav 3).

7. Rasprava je održana u Zgradi ljudskih prava u Strasbourgu, dana 31.08.2016. godine (pravilo 59. stav 3).

8. Pred Sudom su se pojavili:

(a) *u ime vlade*

gđa M. MIJIĆ,

gđa S. MALEŠIĆ,

g. P. ĐURASOVIĆ,

gđa D. TEŠIĆ,

zastupnica,

pomoćnik zastupnice,

savjetnici;

(b) *u ime aplikanata*

g. O. MULAHALILOVIĆ,

advokat,

2. Bošnjaci su se nazivali Muslimanima do rata 1992.-95. Naziv „Bošnjaci“ treba razlikovati od naziva Bosanci koji se koristi kako bi označio državljane Bosne i Hercegovine bez obzira na njihovo etničku ili vjersku pripadnost.

g. L. MURSELOVIĆ,
g. I. ŠADIĆ,
g. E. FAZLIĆ,
g. S. RAVKIĆ,

*savjetnici,
predstavnik aplikanta.*

9. Sud je saslušao obraćanja gđe Mijić i g. Murselovića, kao i njihove odgovore na pitanja koja su im postavile sudije.

ČINJENICE

I. OKOLNOSTI PREDMETA

A. Pismo koje su aplikanti uputili najvišim organima vlasti u Distriktu Brčko

10. U maju 2003. godine aplikanti su poslali dopis najvišim organima vlasti u Distriktu Brčko, odnosno međunarodnom supervizoru za BD, predsjedniku Skupštine BD i gradonačelniku BD dok je još trajao postupak za imenovanje direktora multietničke javne radio stanice BD. U tom pismu oni su izrazili zabrinutost u pogledu postupka imenovanja direktora multietničke javne radio stanice BD. Oni su kritikovali vlasti zbog zanemarivanja načela proporcionalne zastupljenosti etničkih zajednica u javnom servisu BD koje je utvrđeno u Statutu BD³. U vezi s tim oni su istakli:

„...Cijenimo sve napore i podršku projektu formiranja multietničkog radija...Nažalost, čini nam se da je na samom početku ovog veoma važnog posla napravljen veliki propust. Prilikom formiranja panela zaduženog za izbor i imenovanje direktora [radija] grubo je narušen Statut Brčko Distrikta BiH. Panel je sastavljen od tri člana iz reda srpskog⁴ po jednog iz reda hrvatskog⁵ i bošnjačkog naroda. I ovaj put se odstupilo od Statuta Brčko Distrikta koji predviđa proporcionalnu zastupljenost tri naroda u javnim institucijama. Skupština je u više navrata konstatirala da je od ovog principa odstupano pri izboru zaposlenika u javnom

3. Statut BD je njegov najviši akt. Član 20. stav 1. Statuta propisuje da „Zapošljavanje u javnom sektoru Distrikta ...odražava sastav stanovništva.”

4. Srbi su etnička grupa čiji pripadnici mogu biti porijeklom iz Srbije ili iz drugih bivših sastavnih republika SFRJ, uključujući i Bosnu i Hercegovinu. Naziv „Srbin“ (na engleskom jeziku „Serb“, i kao imenica i kao pridjev- prim.prev.) obično se koristi kada se misli na pripadnike etničke grupe, bez obzira na njihovo državljanstvo; treba ga razlikovati od naziva „Srbijanac“ koji obično označava državljane Srbije.

5. Hrvati su etnička grupa čiji pripadnici mogu biti porijeklom iz Hrvatske ili iz drugih bivših sastavnih republika SFRJ, uključujući i Bosnu i Hercegovinu. Naziv „Croat“ (i kao imenica i kao pridjev - na engleskom jeziku - prim.prev.) obično se koristi kada se misli na pripadnike etničke grupe, bez obzira na njihovo državljanstvo; treba ga razlikovati od naziva „Croatian“ koji se obično odnosi na državljane Hrvatske.

sektoru na štetu Bošnjaka i Hrvata pa i u Radiju Brčko Distrikta, te svojim odlukama obavezala gradonačelnika da se ovaj debalans ispravi. Nažalost po tom pitanju ništa se nije uradilo. Da je prethodna teza potpuno tačna potvrđuje i nezvanična informacija prema kojoj se za direktora predlaže gospođa M.S. insistiranjem članova panela iz reda srpskog naroda, koji su u većini, mada je dosadašnji direktor bio Bošnjak. Ovaj prijedlog je neprihvatljiv tim više što se radi o osobi koja ne posjeduje sve stručne i etičke kvalitete potrebne za uspješno vršenje ove dužnosti.“

11. U pismu je nadalje navedeno:

„Prema našim informacijama, dotična gospođa je

- (1) u nedjeljniku NIN, kao komentar na rušenje džamija u Brčkom izjavila da Muslimani nisu narod, da ne posjeduju kulturu, te da samim tim rušenje džamija ne može biti kulturocid,
- (2) u poslovnim prostorijama demonstrativno je kidala kalendar sa rasporedom vjerskih obreda u toku Ramazana,
- (3) u poslovnim prostorijama radija preko zvaničnog grba BiH postavila je grb Republike Srpske,
- (4) kao urednik kulturno zabavnog programa zabranila je emitiranje sevdalinki uz tvrdnju da ta vrsta pjesme nema nikakve kulturne ni muzičke vrijednosti.

Čvrsto stojimo na stanovištu da ovakvi postupci gospođu M.S. apsolutno diskvalificiraju kao kandidata za funkciju direktora multietničkog Radija i televizije Brčko Distrikta, te da na tu funkciju treba imenovati Bošnjaka, što je u skladu sa Statutom Brčko Distrikta i potrebom ispravljanja nacionalnog debalansa zaposlenih u javnom sektoru.

Nadamo se da će naše pismo naići na vašu odgovarajuću reakciju...

Ukoliko vaša reakcija izostane, biti ćemo primorani obratiti se javnosti te drugim relevantnim međunarodnim i drugim predstavnicima.“

12. Ubrzo nakon toga, također u maju 2003, pismo je objavljeno u tri različita dnevna lista.

B. Postupak protiv aplikanata zbog klevete

1. Prvostepeni sud

13. Dana 29.05.2003. godine M.S. je pokrenula parnični postupak zbog klevete tvrdeći da su je u navedenom pismu aplikanti oklevetali, što je narušilo njen ugled i diskreditovalo je kao osobu i profesionalnog novinara.

14. Na suđenju je prvostepeni sud izveo značajan broj dokaza, uključujući i usmene izjave sedmoro svjedoka (kako izgleda, svi zaposlenici javnog radija BD) u pogledu istinitosti četiri navoda sadržana u pismu aplikanata; sud je također uzeo usmene izjave od tužiteljice, te od O.H. i S.C., članova i zakonskih zastupnika dvaju aplikanta.

15. Kako je opisano u presudi od 29.09.2004. godine (vidi tačku 18. dalje u tekstu), M.S. je navela da je saznala za pismo ubrzo nakon što su ga aplikanti poslali, ali da ne zna ko ga je dao medijima. Potvrdila je da je

skinula sa zida u prostorijama radio stanice kalendar sa rasporedom vjerske službe za vrijeme mjeseca Ramazana, ali je objasnila da je taj zid korišten samo za oglase vezane za posao. Kazala je da nije pocijepala kalendar. Vezano za grb Bosne i Hercegovine, navela je da je pozivnicu sa grbom Republike Srpske⁶ stavila na ugao grba Bosne i Hercegovine, ali da ga nije pokrila. Konačno, osporila je da je zabranila emitiranje *sevdalinki*. Tvrdi da su sve te stvari izvađene iz konteksta, da je njena novinarska karijera uništena i da je zabrinuta za svoju profesionalnu budućnost.

16. O.H. je potvrdio da je učestvovao u pripremi pisma i izjavio da je za informacije koje su u njemu navedene saznao od zaposlenih na radio stanici koji su od njega zatražili pomoć. Nije bilo namjere da se pismo objavi. Iz tog razloga je poslano predstavnicima organa vlasti osobno. Ne zna kako je pismo dospjelo u medije.

17. S.C. je izjavio da je većinu informacija dobio od O.H. Pismo je dostavljeno osobno predstavnicima organa vlasti. Njihova namjera nije bila da se pismo objavi u medijima. Zbog toga su u pismu naznačili da je riječ o navodima, a ne o utvrđenim činjenicama. Njihov cilj je bio skrenuti pažnju predstavnika organa vlasti na greške M.S., koja je bila ozbiljan kandidat za mjesto direktora radija BD.

18. Presudom od 29.09.2004. godine, prvostepeni sud BD odbio je tužbeni zahtjev M.S. i naredio joj da o vlastitom trošku objavi presudu, te da aplikantima nadoknadi troškove postupka. Taj sud je utvrdio da se aplikanti ne mogu smatrati odgovornima jer nema dokaza da su oni objavili pismo u medijima. Relevantni dio te presude glasi:

„Iz pisama koje su tuženi uputili, sud je utvrdio da su pisma upućena na ruke gradonačelniku, predsjedniku Skupštine i supervizoru za Brčko Distrikt...da pisma nisu dostavljena sredstvima javnog informisanja... Cilj ovih pisama je bio da se nosioci vlasti upoznaju sa ovim informacijama, da ih provjere, te da na osnovu provjerenih informacija donesu određene zaključke, a ne da neprovjerene informacije objave u javnosti.

Uvidom u sve članke koji su kao dokaz priloženi u spisu, sud je utvrdio da nijedan od članaka nije objavljen od strane tuženih [aplikanata].“

2. Apelacioni sud

19. Po žalbi M.S., Apelacioni sud BD je ukinuo presudu od 16.05.2005. godine i odlučio održati novu raspravu.

20. Na glavnoj raspravi pred Apelacionim sudom, M.S. je ponovila da četiri gore navedene tvrdnje (vidi tačku 11. gore u tekstu) sadrže netačne i klevetničke navode s ciljem da je predstave kao nacionalistu, te je tako diskvalificiraju za mjesto na koje se prijavila. Ne samo da nije izabrana na tu poziciju nego je to pismo za nju imalo i druge dugoročne negativne posljedice.

6. Jedan od entiteta u sastavu Bosne i Hercegovine.

21. Aplikanti su naveli da nemaju pasivnu legitimaciju u sporu jer oni nisu poslali pismo medijima, dakle, nisu iznosili i pronosili javno izjave štetne po ugled tužiteljice. Pismo je upućeno na ruke predstavnicima organa vlasti. Presudom od 11.07.2007. godine Apelacioni sud BD odbio je taj argument i utvrdio da

„... povreda ugleda osobe može se izvršiti ako neko drugim osobama iznosi ili prenosi neistinite činjenice odnosno navode o prošlosti, znanju, sposobnostima ili čemu drugom (a zna ili bi morao znati da izneseno ili preneseno nije istinito). Stoga nije osnovano ukazivanje tuženih da kleveta, da bi se za nju odgovaralo, mora biti učinjena javnim saopštenjem ili upućivanjem i nadalje objavljivanjem (takvog) izražavanja u sredstvima javnog informisanja.“

22. Aplikanti su dalje tvrdili da je M.S. javni službenik, te da je učešćem na konkursu za mjesto direktora radija postala javna figura. Pozivajući se na član 6. stav 5. Zakona o zaštiti od klevete (vidi tačku 41. dalje u tekstu), sud je utvrdio sljedeće:

„... i ako se radi o oštećenoj osobi koja je javni službenik ili kandidat za dužnost u javnom organu i ako prema opštem shvatanju vrši značajan uticaj na pitanja od političkog javnog interesa, ... (tuženi) odgovara za štetu izazvanu iznošenjem-pronošenjem ako je znao da je izražavanje neistinito ili ako je nepozornošću zanemario neistinitost izražavanja.“

23. Pozivajući se na prvi dio pisma (vidi tačku 10. gore u tekstu), Apelacioni sud BD nije išao dalje od napomene da ono sadrži vrijednosne sudove za koje se prema Zakonu o zaštiti od klevete aplikantima ne može pripisati odgovornost. Sud je dalje citirao četiri navoda sadržana u pismu (vidi tačku 11. gore u tekstu) i istako da su to „informacije odnosno činjenice čije su postojanje tuženi morali dokazati.“ U vezi s tim sud je ponovo saslušao O.H., S.C. i svjedoke koji su već dali usmeni iskaz pred prvostepenim sudom (vidi tačku 14. gore u tekstu).

24. Apelacioni sud je također napomenuo da su R.S. i O.S., oboje zaposleni u javnom radiju BD, posjetili jednog od aplikanata kako bi razgovarali o ponašanju M.S. na radnom mjestu. Tada je R.S. rekla O.H. da je M.S. kidala kalendar s rasporedom vjerskih obreda tokom mjeseca Ramazana u prostorijama radija. Sud je napomenuo da je taj zid korišten za obavijesti vezane za posao. Također je ukazao da je u predmetno vrijeme još jedan tekst koji nije bio vezan za posao bio istaknut na zidu. O.S. (tonski realizator na radiju) je rekao O.H. da je jednom prilikom M.S. od njega tražila objašnjenje zašto je emitirana *sevdalinka* u terminu koji je u programu bio određen za drugu vrstu muzike. On je potvrdio da je ona skinula sa zida vjerski kalendar za Ramazan.

25. Na sastanku koji je održan ubrzo nakon toga, O.H. je ostalim tuženima prenio informacije koje je dobio od R.S. i O.S. Tom prilikom jedan od tuženih se pozvao na jedan novinski članak i navodnu izjavu M.S. o Muslimanima i rušenju džamija. Također je navedeno da je M.S. pokrila

grb Bosne i Hercegovine grbom Republike Srpske. S.C. je potvrdio da je čuo da ljudi govore o tome u gradu.

26. Nakon što je analizirao izjave svjedoka i tuženih, sud je utvrdio da su činjenice koje su navedene u pismu u vezi sa kalendarom vjerskih obreda u mjesecu Ramazanu i emitiranjem *sevdalinke* neistinite, budući da „u tekstu pisma očigledno nije preneseno ono što su (R.S. i O.S.) rekli za tužiteljicu i njeno ponašanje vezano za vaktiju i emitiranje *sevdalinki*“. Napominjući da je netačan navod da je M.S. autorica izjave objavljene u novinama sud je kazao:

„... iz iskaza S.C. [sud je utvrdio] da je na sastanku koji je prethodio sačinjavanju teksta pisma saopšteno prisutnima od uglednog člana jedne institucije da je tužiteljica dala tom nedeljniku komentar sadržaja kakav je u pismu naveden, a da je naknadnom provjerom isti [S.C.] utvrdio da je tekst objavljen ali da tužiteljica nije autor...“

27. Sud je dalje utvrdio da:

„Istinitost činjenice da je tužiteljica u svojoj kancelariji grb BiH pokrila grbom RS tuženi takođe nisu dokazali jer je iz iskaza svjedoka saslušanih u dokaznom postupku (B.S., D.N. i K.P.), [od strane suda] utvrđeno da je tužiteljica u ugao grba Bosne i Hercegovine stavila pozivnicu na kojoj je bio grb Republike Srpske...“

28. Sud je zaključio:

„...dostavljanjem pisma OHR-u BD, Supervizoru BD, predsjedniku Skupštine BD i gradonačelniku BD, tuženi su povrijedili čast i ugled tužiteljice u sredini u kojoj živi i radi, jer su navedenim osobama iznijeli odnosno pronijeli činjenice o ponašanju, postupcima i izjavama tužiteljice za koje su znali ili morali znati da nisu istinite ...“

29. Apelacioni sud je naredio aplikantima da informiraju Međunarodnog supervizora za BD, predsjednika Skupštine BD i gradonačelnika BD u roku od 15 dana da povlače pismo, ili da M.S. na ime naknade nematerijalne štete solidarno isplate iznos ekvivalentan iznosu od 1.280 eura. Dalje im je naređeno da o svom trošku objave presudu na radiju i televiziji BD i u dvoje novina. Kada je riječ o utvrđivanju iznosa nematerijalne štete sud je istakao:

„Kod utvrđivanja visine naknade odnosno obeštećenja cijenjena je i činjenica da je objavljen članak u sredstvima javnog informisanja u kome su navedene sporne činjenice...“

30. Dana 15.11.2007. godine M.S. je podnijela prijedlog prvostepenom sudu BD za izvršenje navedene presude. Dana 5.12.2007. godine Osnovi sud je donio rješenje o izvršenju.

31. Dana 12.12.2007. godine aplikanti su platili iznos ekvivalentan iznosu od 1.445 eura (u koji je uključena kamata i troškovi izvršnog postupka) čime je izvršena presuda od 11.07.2007. godine. Dana 27.03.2009. godine prvostepeni sud je zaključio postupak izvršenja.

C. Postupak pred Ustavnim sudom

32. Dana 15.10.2007. godine aplikanti su se obratili Ustavnom sudu Bosne i Hercegovine zahtijevajući zaštitu svojih prava iz člana 10. Konvencije.

33. Dana 13.05.2010. godine, Ustavni sud je utvrdio da je uplitanje u pravo izražavanja aplikanata bilo „neophodno u demokratskom društvu“ i zaključio da nije došlo do povrede člana II/3.h) Ustava Bosne i Hercegovine niti člana 10. Konvencije. Relevantni dio odluke glasi:

„34. Ustavni sud, prije svega, zapaža da apelanti nisu osporili da je navedena presuda donesena na osnovu Zakona o zaštiti od klevete, te da je stoga miješanje u njihovo pravo [na slobodu izražavanja] iz člana 10. Evropske konvencije bilo propisano tim Zakonom ...

35. Osporena presuda je donesena u građanskoj parnici koju je pokrenula tužiteljica protiv apelanata zbog nanošenja štete njenom ugledu, pa je jasno da je cilj miješanja zaštita „ugleda ili prava drugih“.

36. Ustavni sud mora utvrditi je li miješanje bilo „neophodno u demokratskom društvu.“.....

37. U vezi s pitanjem postojanja „hitne društvene potrebe“, Ustavni sud zapaža da se osporene odluke tiču pisma koje su apelanti poslali institucijama vlasti Brčko Distrikta i Supervizoru za Brčko, u kojem se tužiteljica spominje u negativnom kontekstu, zbog čega je Apelacioni sud zaključio da se radi o kleveti, jer je riječ o tvrdnjama čija se istinitost...može utvrđivati...Ustavni sud zapaža da je sporne navode iz pisma apelanata Apelacioni sud okvalificirao kao činjenične navode, a ne kao vrijednosne sudove. Ustavni sud također smatra da su ovo činjenični navodi koje je bilo neophodno dokazivati, a što apelanti nisu učinili, odnosno nisu uložili razumne napore da prethodno provjere iznesene činjenice, nego su takve činjenice i iznijeli.

38. Ustavni sud smatra da je Apelacioni sud nesumnjivo utvrdio da su apelanti iznijeli neistinite činjenice o tužiteljici, tj. oklevetali je, te da je opravdano zaključio da postoji odgovornost apelanata za iznošenje i prenošenje neistinitih činjenica. U vezi s tim Ustavni sud primjećuje da je Apelacioni sud na osnovu izjava dva svjedoka koje je neposredno saslušao, a na čije izjave su se pozvali apelanti u pismu iznoseći informacije o tužiteljici, utvrdio da je ono što su ova dva lica prenijela apellantima o tužiteljici i ono što je u pismu na osnovu toga napisano očigledno u nesaglasnosti. Dalje, navode iz pisma o članku objavljenom u NIN-u, kojima je tužiteljica označena kao njegov autor, demantirao je također saslušani svjedok koji je izjavio da je naknadnom provjerom utvrđeno da tužiteljica nije autor članka. Najzad, nedokazanim su ostali i navodi iz pisma da je tužiteljica prekrila grb Bosne i Hercegovine stavljanjem grba Republike Srpske preko njega. S obzirom na navedeno, u konkretnom slučaju, opći interes koji dozvoljava pokretanje pitanja o eventualnom nezakonitom ponašanju javnih ličnosti ne može se braniti iznošenjem nesporno neistinitih činjenica koje predstavljaju napad na njihov ugled, što se ne može smatrati kritikom koju su ovi dužni tolerirati s obzirom na dužnost koju vrše. Prema tome, Ustavni sud smatra da je Apelacioni sud donošenjem osporene presude pravilno ocijenio da postoji „hitna društvena potreba“ [za uplitanje u pravo na slobodu izražavanja apelanata].

39. Dalje, Ustavni sud ukazuje da se u konkretnom slučaju radi o naknadi nematerijalne štete zbog narušavanja ugleda koji predstavlja vrijednost čiju zaštitu ne

treba dovoditi u pitanje. Ustavni sud je u svojoj jurisprudenciji istakao da se svaka ljudska individua odlikuje kategorijom ugleda koji je sastavni, neodvojivi dio njene ličnosti...

...

43. Apelanti...prethodno nisu ni pokušali provjeriti sporne informacije, što je bila njihova obaveza. Apelacioni sud je ocijenio da je sadržaj iznesenih informacija bio takav da je predstavljao napad na tužiteljicu, odnosno da su apelanti počinili klevetu čime su narušili tužiteljčin ugled, zbog čega je tužiteljica trpjela duševne bolove... Apelacioni sud je, obrazlažući visinu dosuđenog iznosa naknade, imao u vidu cilj kojem ova naknada služi kao i obavezu da se naknadom ne pogoduje težnjama koje nisu spojive s prirodom ovog načina naknade.

44. Ustavni sud smatra da mjera koja je preduzeta zbog zaštite tužiteljčinog ugleda... proporcionalna težini povrede njenog ugleda, kao i težini miješanja sudova u slobodu izražavanja koje je učinjeno ovom mjerom. Također, Ustavni sud smatra da Apelacioni sud nije prekoračio granice svojih diskrecionih ovlaštenja kod određivanja visine nematerijalne štete zbog počinjene klevete ..., o čemu su dati obrazloženja i razlozi koje Ustavni sud ocjenjuje kao relevantne i dovoljne u smislu člana 10. Evropske konvencije...

45. Na osnovu izloženog, Ustavni sud smatra da je miješanje u pravo na slobodu izražavanja apelanata bilo „neophodno u demokratskom društvu“, te da stoga osporenim presudama nije prekršeno pravo na slobodu izražavanja iz člana II/3.h) Ustava Bosne i Hercegovine i člana 10. Evropske konvencije.“

34. Dana 21.09.2010. godine odluka Ustavnog suda dostavljena je aplikantima.

D. Ostale relevantne informacije

35. Prema zapisniku sa sastanka Upravnog odbora radija BD od 9.05. 2003. godine, bila su dva kandidata za mjesto direktora radija, od kojih je jedan bila M.S. Upravni odbor je odlučio produžiti mandat vršitelja dužnosti direktora radija s obzirom na to da se „zbog političkog pritiska i ponavljanja glasanja“ nije mogla donijeti odluka u pogledu bilo kojeg kandidata.

II. OPĆI OKVIRNI SPORAZUM ZA MIR U BOSNI I HERCEGOVINI IZ 1995. („DAYTONSKI SPORAZUM“)

36. Daytonski sporazum, koji je parafiran u Zračnoj bazi Wright-Patterson u blizini Daytona (Sjedinjene Američke Države) 21.11.1995. i potpisan u Parizu (Francuska) dana 14.12.1995. godine, predstavljao je kulminaciju pregovora koji su se s prekidima odvijali u periodu od oko četrdeset i četitri mjeseca pod pokroviteljstvom Međunarodne konferencije o bivšoj Jugoslaviji i Kontakt grupe. Sporazum je stupio na snagu posljednjeg od ova dva datuma, a sadrži dvanaest aneksa.

37. Aneks 2. Sporazuma odnosi se na Sporazum o među-entitetskoj liniji razgraničenja i povezanim pitanjima. Relevantni dio ovog aneksa glasi:

„Republika Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine i Republika Srpska (u daljem tekstu „Strane“) saglasile su se o sljedećem:

...

Član V: Arbitraža za područje Brčkog

1. Strane su saglasne s obavezujućom arbitražom o spornom dijelu međuentitetske linije razgraničenja u oblasti Brčkog, prema karti priloženoj u Dodatku.

2. Najkasnije šest mjeseci od stupanja na snagu ovoga Sporazuma, Federacija će imenovati jednoga arbitra i Republika Srpska će imenovati jednoga arbitra. Treći arbitar će se odabrati sporazumom između osoba koje su imenovale strane, u roku od 30 dana nakon toga. Ako se strane ne saglase, trećeg arbitra će imenovati predsjednik Međunarodnog suda pravde. Treći arbitar će biti predsjedavajući Arbitražnog vijeća.

3. Ako se strane ne dogovore drukčije, postupak će se voditi u skladu s pravilima UNCITRAL-a. Arbitri će primjenjivati relevantna pravna načela i načela pravičnosti.

4. Ako se ne postigne drugačiji sporazum, područjem koje je naznačeno u stavu (1) upravljat će se kao i sada.

5. Arbitri će objaviti svoju odluku najkasnije godinu dana od stupanja na snagu ovog Sporazuma. Odluka će biti konačna i obavezujuća, a strane će je provesti bez odgađanja.“

38. Aneks 4. Sporazuma utvrđuje odredbe Ustava Bosne i Hercegovine (vidi tačku 39. dalje u tekstu).

III. RELEVANTNO DOMAĆE PRAVO

A. Ustav Bosne i Hercegovine

39. Ustav Bosne i Hercegovine (Aneks 4 Općeg okvirnog sporazuma za mir) stupio je na snagu dana 14.12.1995. godine. Član II Ustava u relevantnom dijelu glasi:

„3. Katalog prava

Sva lica na teritoriji Bosne i Hercegovine uživaju ljudska prava i slobode iz stava 2. ovog člana, što uključuje:

...

h) Slobodu izražavanja.

...“

40. U martu 2009. godine Parlamentarna skupština Bosne i Hercegovine usvojila je I Amandman na Ustav (objavljen u Službenom glasniku Bosne i Hercegovine br. 25/09) koji u relevantnom dijelu glasi:

„U Ustavu Bosne i Hercegovine iza člana VI.3. dodaje se novi član VI.4. koji glasi:

4. Distrikt Brčko Bosne i Hercegovine

Brčko Distrikt Bosne i Hercegovine, koji postoji pod suverenitetom Bosne i Hercegovine i spada pod nadležnosti institucija Bosne i Hercegovine onako kako te

nadležnosti proizilaze iz ovog ustava, čija je teritorija u zajedničkoj svojini (kondominiju) entiteta, jedinica je lokalne samouprave s vlastitim institucijama, zakonima i propisima i s ovlaštenjima i statusom konačno propisanim odlukama Arbitražnog tribunala za spor u vezi s međuentitetskom linijom razgraničenja u oblasti Brčkog. Odnos između Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine i institucija Bosne i Hercegovine i entiteta može se dalje urediti zakonom koji donosi Parlamentarna skupština Bosne i Hercegovine.“

B. Zakon o zaštiti od klevete iz 2003. godine (*Zakon o zaštiti od klevete Brčko Distrikta, Službeni glasnik BD br. 14/03*)

41. Relevantne odredbe Zakona BD o zaštiti od klevete iz 2003. glase:

Član 2.

„...“

(a) pravo na slobodu izražavanja, zajamčeno Evropskom konvencijom za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda (Službeni glasnik BiH broj 6/99), Ustavom Bosne i Hercegovine, Statutom Brčko Distrikta BiH i predstavlja jedan od bitnih osnova demokratskog društva, posebno kada se radi o pitanjima od političkog i javnog interesa;

(b) pravo na slobodu izražavanja štiti sadržaj izražavanja, kao i način na koji je iznesen..

....

Član 6.

Svako lice koje prouzrokuje štetu ugledu fizičkog ili pravnog lica iznošenjem ili pronošanjem trećem licu izražavanja nečeg neistinitog i identifikovanjem tog pravnog ili fizičkog lica trećem licu, odgovorno je za klevetu.

Za klevetu iznesenu u sredstvima javnog informisanja odgovorni su autor, odgovorni urednik, izdavač, kao i lice koje je na drugi način vršilo nadzor nad sadržajem tog izražavanja.

Lice iz stavova 1 i 2 ovog člana (u daljem tekstu: štetnik) odgovorno je za štetu ako je namjerno ili iz nepažnje iznijelo ili pronijelo izražavanje nečeg neistinitog.

Kada se izražavanje nečeg neistinitog odnosi na pitanja od političkog ili javnog interesa, štetnik je odgovoran za štetu izazvanu iznošenjem ili pronošanjem tog izražavanja ako je znao da je izražavanje neistinito ili je nepažnjom zanemario neistinitost izražavanja.

Standard odgovornosti iz stava 4 ovog člana primjenjuje se i ako je oštećeni javni službenik ili je bio javni službenik ili je kandidat za funkciju u javnom organu ...

Izuzeci od odgovornosti

Član 7.

(1) Ne postoji odgovornost za klevetu:

a) ako je izražavanjem izneseno mišljenje ili ako je to izražavanje u suštini istinito, a netačno samo u nebitnim elementima;

....

(c) ako je iznošenje odnosno pronošnje izražavanja bilo razumno.

....“

C. Zakon o obligacijama iz 1978. (*Zakon o obligacionim odnosima, Službeni glasnik Socialističke Federativne Republike Jugoslavije br. 29/78, 39/85 i 57/8, te Službeni glasnik Republike Bosne i Hercegovine br. 2/92, 13/93 i 13/94*)

42. Relevantna odredba Zakona o obligacijama iz 1978. godine glasi:

Novčana naknada

Član 200.

„Za pretrpljene fizičke bolove, za pretrpljene duševne bolove zbog umanjenja životne aktivnosti, naruženosti, povrede ugleda, časti, slobode ili prava ličnosti, smrti bliskog lica kao i za strah sud će, ako nađe da okolnosti slučaja, a naročito jačina bolova i straha i njihovo trajanje to opravdava, dosuditi pravičnu novčanu naknadu, nezavisno od naknade materijalne štete kao i u njenom odsustvu.

Prilikom odlučivanja o zahtjevu za naknadu nematerijalne štete, kao i o visini njene naknade, sud će voditi računa o značaju povrijeđenog dobra i cilju kome služi ta naknada, ali i o tome da se njome ne pogoduje težnjama koje nisu spojive sa njenom prirodom i društvenom svrhom.“

IV RELEVANTNI MEĐUNRODNI KOMPARATIVNI MATERIJALI

A. Rezolucija 1729 (2010), Zaštita „zviždača“, Parlamentarna skupština Vijeća Evrope, 29.04.2010. godine

43. Relevantni dio Rezolucije glasi:

„6.3. U pogledu tereta dokazivanja, na poslodavcu je da dokaže izvan razumne sumnje da je svaka mjera poduzeta na štetu zviždača motivirana razlozima koji nisu povezani sa činom uzbunjivanja.“

B. Peporuča CM/Rec(2014)7, Zaštita zviždača, Komitet ministara Vijeća Evrope, 30.04.2014.

44. Relevantni dio Preporuča glasi:

„II. Personalno polje primjene

3. Personalno polje primjene u nacionalnom okviru treba uključivati sve osobe koje rade bilo u javnom, bilo u privatnom sektoru, bez obzira na prirodu njihovog radnog odnosa, te jesu li plaćene ili ne.

4. Nacionalni okvir također treba uključivati osobe čiji je radni odnos okončan, kao i onda kada on eventualno tek treba da počne, u slučajevima u kojima je informacija

koja se tiče prijetnje ili nanošenja štete javnom interesu stečena za vrijeme procedure primanja na posao ili u drugoj predugovornoj fazi pregovaranja.“

C. Temeljna načela o statusu nevladinih organizacija u Evropi, Strasbourg, 13.11.2002. godine, Vijeće Evrope, usvojena na multilateralnim sastancima održanim u Strasbourgu između 19.11.2001. i 5.07.2002. godine

45. Relevantni dijelovi ovog dokumenta glase:

„Budući da nevladine organizacije (u daljem tekstu: „NVO“) daju bitan doprinos razvoju, realizaciji i kontinuiranom opstanku demokratskih društava, naročito promoviranjem javne svijesti i uključivanja građana u *res publica*, te da one daju jednako važan doprinos kulturnom životu i društvenom blagostanju takvih društava;

...

S obzirom na to da one daju svoj doprinos putem niza veoma različitih aktivnosti, od toga da djeluju kao posrednik u komunikaciji između različitih segmenata društva i državnih organa ...

Potvrđujući da rad NVO podrazumijeva kako prava, tako i obaveze,

...

74. Potrebno je ohrabrivati NVO da učestvuju u vladinim i kvazi-vladinim mehanizmima dijaloga, konsultacija i razmjene, s ciljem iznalaženja rješenja za potrebe društva.“

D. Etički kodeks i kodeks ponašanja za NVO, Svjetska asocijacija nevladinih organizacija (WANGO), 2004

46. Relevantni dijelovi Kodeksa glase:

„C. Ljudska prava i dostojanstvo

NVO ne smije nikome povrijediti osnovna ljudska prava koja pripadaju svakoj osobi.

...

F. Istinitost i zakonitost

NVO treba iznositi tačne informacije, bilo da je riječ o njoj samoj i njenim projektima, ili o bilo kojem pojedincu, organizaciji, projektu, ili o propisu kojem se protivi ili o kojem raspravlja.

VI. Povjerenje javnosti

B. Javno zastupanje

1. Tačnost i stavljanje u kontekst

Informacije koje organizacija odluči dostaviti medijima, kreatorima politika ili javnosti moraju biti tačne i prezentirane u odgovarajućem kontekstu. Ovo se odnosi i na informacije koje NVO prezentira u pogledu bilo kojeg zakona, politike, pojedinca, organizacije, ili projekta kojem se protivi, koji podržava ili o kojem raspravlja ...

2. Usmena i pisana saopćenja

Organizacija mora imati jasne smjernice i procedure odobravanja u pogledu izdavanja usmenih i pisanih saopćenja.

3. Objavljivanje pristranosti

Organizacija će prezentirati informacije na realan i nepristran način. Ukoliko je potencijalna pristranost neizbježna ili sama po sebi implicitna, ona se mora obznaniiti.“

PRAVO

I. OPSEG PREDMETA PRED VELIKIM VIJEĆEM

47. U svojim podnescima Sudu i usmenim izlaganjima pred Velikim vijećem, aplikanti su istakli pritužbe prema članovima 6, 9, 10, 13. i 14. Konvencije.

48. Vlada tvrdi da se u predmetnom slučaju može govoriti samo o pritužbi aplikanta prema članu 10. Konvencije, a da druga pitanja koja aplikanti ističu ne mogu biti predmet razmatranja Suda.

49. Sud ponavlja da „predmet“ ustupljen Velikom vijeću predstavlja aplikacija koja je proglašena dopuštenom od strane vijeća Suda (vidi *K. i T. protiv Finske* [GC], br. 25702/94, tačke 140-41, ESLJP 2001-VII; *Janowski protiv Poljske* [GC], br. 25716/94, tačke 19 i 20, ESLJP 1999-I; *Pentikäinen protiv Finske* [GC], br. 11882/10, tačka 81, ESLJP 2015; i *Murray protiv Holandije* [GC], br. 10511/10, tačka 88, ESLJP 2016).

50. U predmetnom slučaju Sud primjećuje da pritužbe prema članovima 6, 9, 13 i 14 nisu bile dio aplikacije koju je vijeće proglasilo dopuštenom u presudi od 13.10.2015. godine. Prema tome, Sud će ograničiti svoje razmatranje na pritužbu aplikanta koja se odnosi na član 10. Konvencije.

II. NAVODNA POVREDA ČLANA 10. KONVENCIJE

51. Aplikanti su se žalili da njihovo kažnjavanje u kontekstu građanske odgovornosti za klevetu predstavlja povredu njihovog prava na slobodu izražavanja utvrđenu članom 10. Konvencije koji glasi:

„1. Svako ima pravo na slobodu izražavanja. Ovo pravo uključuje slobodu mišljenja i slobodu primanja i prenošenja informacija i ideja, bez miješanja javne vlasti i bez obzira na granice. Ovaj član ne sprječava države da zahtijevaju dozvole za rad od radio, televizijskih i filmskih kompanija.

2. Ostvarivanje ovih sloboda, budući da uključuje obaveze i odgovornosti, može podlijetati takvim formalnostima, uvjetima, ograničenjima ili sankcijama predviđenim zakonom i koje neophodne u demokratskom društvu u interesu nacionalne sigurnosti, teritorijalnog integriteta ili javne sigurnosti, sprječavanja nereda

ili zločina, zaštite zdravlja i morala, ugleda ili prava drugih, sprječavanja širenja povjerljivih informacija ili u interesu očuvanja autoriteta i nepristranosti sudstva.“

A. Presuda vijeća

52. Vijeće je utvrdilo da su odluke domaćih sudova predstavljale „uplitanje od strane javnih vlasti“ u pravo na slobodu izražavanja aplikanata iz člana 10. Konvencije, te da je to uplitanje bilo „propisano zakonom“ i imalo legitiman cilj, odnosno zaštitu ugleda M.S.

53. Vijeće je bilo uvjerenom da su u predmetnom slučaju domaći sudovi pravili razliku između činjeničnih navoda i vrijednosnih sudova, te da su, na osnovu raspoloživih dokaza, ispravno zaključili da su aplikanti postupili nemarno prilikom prijavljivanja navodno neprimjerenog ponašanja M.S. bez ulaganja razumnog napora da provjere tačnost tih navoda. Nadalje, vijeće je utvrdilo da dodijeljena odšteta protiv aplikanata nije bila neproporcionalna. Stoga je zaključilo da su domaći sudovi uspostavili pravičnu ravnotežu između interesa M.S. za zaštitu ugleda i prava aplikanata da prijave nepravilnosti u ponašanju javnog službenika tijelu nadležnom da se bavi takvim pritužbama, kao i da su razlozi koji su dati kao obrazloženje njihovih odluka „relevantni i dostatni“ te da su ispunili „nužnu društvenu potrebu“. Prema tome, vijeće je utvrdilo da nije došlo do povrede člana 10. Konvencije.

B. Navodi strana

1. Aplikanti

54. Aplikanti su ostali pri tvrdnji da je sporni dopis predstavljao privatno i povjerljivo pismo upućeno nadležnim organima vlasti koji su imali neposredan institucionalni interes u toj stvari. Ono se odnosilo na navode o mogućem kandidatu za mjesto direktora javne radio stanice BD, koji se trebao smatrati javnim službenikom. Imenovanje direktora javne radio stanice BD je pitanje od javnog interesa. S obzirom na to da su granice prihvatljive kritike šire kada je riječ o javnim službenicima, M.S. je trebala pokazati veći stupanj tolerancije. Štoviše, pismo nije sadržavalo definitivne činjenične navode. Vlasti su bile dužne izvršiti ocjenu „nezvaničnih informacija“ sadržanih u pismu i postupiti shodno tome.

55. U svom usmenom izlaganju pred Velikim vijećem aplikanti su tvrdili da član 6. Zakona o zaštiti od klevete nije dovoljno precizan kako bi oni mogli predvidjeti da se taj član primjenjuje na njihov slučaj koji se odnosi na prijavljivanje nepravilnosti nadležnim organima. Domaći sudovi nisu uspostavili pravičnu ravnotežu između prava M.S. na ugled i njihovog prava na slobodu izražavanja. Prema mišljenju aplikanata, ljudi imaju pravo, u vršenju svojih građanskih dužnosti, saopćiti relevantne informacije organima vlasti, te koristiti čak i grub i uznemirujući jezik kako bi ih potakli

da provjere takve informacije i osiguraju dobru upravu. Vlasti moraju održavati povjerenje u javnu upravu tako što će ohrabrivati građane da djeluju u rješavanju problema u društvu. Njihovo pismo je sadržavalo vrijednosne sudove o profesionalnim i moralnim kvalitetima M.S. za posao za koji se prijavila.

56. Oni dalje tvrde da M.S. nije pretrpjela štetu. Pismo nije bilo namijenjeno široj javnosti i oni ga nisu poslali sredstvima informiranja. Svaku odgovornost u tom smislu treba pripisati ili primateljima pisma, ili M.S.

57. Apelacioni sud nije ni spomenuo činjenicu da u to vrijeme M.S. nije bila direktorica, te prema tome nije imala ovlaštenje da uklanja kalendar vjerskih obreda sa zida u prostorijama radio stanice. Nadalje, ta presuda se nije osvrnula na njihove argumente da Statut BD ne dozvoljava isticanje zvaničnih simbola (grba) jednog entiteta Bosne i Hercegovine (u ovom slučaju Republike Srpske) u prostorijama javnih institucija.

2. Vlada

58. Vlada je istakla da sporno pismo ne sadrži bilo kakvu naznaku povjerljivosti. Niti jedan od organa kojima su se aplikanti žalili nije imao bilo kakvu nadležnost u proceduri imenovanja direktora radija BD. Prema zakonu koji je bio u primjeni u to vrijeme, Upravni odbor radija BD bio je nadležan da odlučuje o imenovanju i razrješenju direktora radija.

59. Vlada je nadalje istakla da su aplikanti u spornom pismu iznijeli veoma ozbiljne optužbe protiv M.S., javnog službenika čija je vjerska i etnička pripadnost drugačija od pripadnosti aplikanata. Aplikanti predstavljaju udruženja koja su uživala ugled, a od njihovih istaknutih članova se očekivalo da će uložiti određeni napor da provjere istinitost svojih izjava. Odsustvo takvog nastojanja s njihove strane pokazuje nedostatak drštvene odgovornosti. Ovo se posebno odnosi na njihov propust da provjere da li je M.S. bila autor intervjuja koji se navodi u njihovom pismu. Naročite okolnosti, u vrijeme kada je najveći interes u poslijeratnom, multietničkom društvu Bosne i Hercegovine održanje mira i izgradnja međusobnog povjerenja, zahtijevaju da aplikanti budu oprezniji kada iznose tako ozbiljne optužbe. Budući da je izgradnja povjerenja u javne institucije i javne službenike od posebne važnosti u multietničkom post-konfliktnom društvu kakvo je Bosna i Hercegovina bila u to vrijeme, svi građani se trebaju suzdržati od iznošenja neistinitih tvrdnji, bilo namjerno ili iz nemara, a posebno onih vezanih za nečiju vjersku ili etničku pripadnost. Aplikanti, kao bošnjačke nevladne organizacije, djelovali su kao lobisti bošnjačkog kandidata za mjesto direktora radija. Pismo je u to vrijeme poslužilo kao sredstvo političkog pritiska, što je Upravni odbor navelo da ne imenuje ni jednog od mogućih kandidata, odnosno, ni M.S., kao predstavnika Srba, niti drugog kandidata, koji je bio Bošnjak.

60. Vlada je potvrdila da se domaći sudovi nisu pozvali na objavljivanje pisma u medijima kada su utvrdili odgovornost aplikanata za klevetu. Budući da je pismo procurilo u javnost, šteta koja je nanesena ugledu M.S. prenošenjem neprovjerenih i lažnih informacija organima vlasti još je uvećana. Domaći sudovi su se pozvali na objavljivanje pisma prilikom određivanja iznosa nematerijalne štete koji je dosuđen M.S. Vlada je istakla da su pisma upućena vlastima u tuženoj državi često znala procuriti u javnost prije nego što bi vlasti stigle poduzeti bilo kakvu mjeru u pogledu primljenih informacija. S obzirom na to da medijski izvori informacija uživaju visok nivo pravne zaštite, identitet osoba koje dostave „privatne i povjerljive informacije“ medijima ostaje neotkriven.

61. Vlada je zaključila da su domaći sudovi, time što su odlučili u korist M.S., uspostavili pravičnu ravnotežu između suprotstavljenih prava i sloboda, kao i između legitimnog cilja i sredstava koja su primijenjena.

3. Umješaci

62. U zajedničkom podnesku CREDOF i udruženje „Blue Print for Free Speech“ ističu da je ovaj slučaj prikladan za dopunu relevantnih kriterija za zaštitu slobode govora zviždača, utvrđenih u praksi Suda. Oni ističu da zviždači koji „prijave“ informacije nadležnim vlastima trebaju uživati jednaku zaštitu kao i zviždači koji „otkriju“ informacije javnosti. Zviždači koji prijave navodne nepravilnosti organima vlasti putem privatne prepiske, kao što je to slučaj u ovom predmetu, ne bi trebali snositi pretjeran teret dokazivanja u pogledu istinitosti dostavljenih informacija. Relevantni pravni dokumenti Vijeća Evrope i praksa Suda zahtijevaju niži standard dokazivanja činjenica koje prijave zviždači, u cilju ohrabivanja objelodanjivanja činjenica od općeg interesa, te ispitivanja tih činjenica od strane države. Po njihovom mišljenju, umjesto da teret dokazivanja istinitosti prijavljenih činjenica bude na zviždačima, potrebno je omogućiti državi da ispita saopćene činjenice. U vezi s tim oni navode da je zviždaštvo mehanizam za unapređenje demokratske odgovornosti čija je svrha da ohrabri primanje i obradu prijave od strane osoba koje su najpozvanije da riješe problem o kojem je riječ.

63. Traženi standard dokazivanja u slučajevima javnog objelodanjivanja informacija od strane zviždača, nije ništa više od postojanja „dovoljne činjenične osnove“ koja se ocjenjuje u svjetlu osobnog iskustva zviždača. U slučajevima u kojima je informacija prijavljena nadležnim organima vlasti, šteta koja je osobama ili institucijama nanesena potencijalno uvredljivim navodima bila je manja nego u slučajevima javnog objelodanjivanja, s obzirom na ograničeniji krug primatelja. Ograničeniji učinak takvih saopćenja predstavlja osnov za blaži zahtjev za umjerenošću u izražavanju. Pružanje nižeg nivoa zaštite građanima koji prijavljuju informacije vlastima imalo bi poguban učinak na slobodu izražavanja i ohrabrilu bi curenje informacija u javnost na uštrb prijavljivanja nadležnim organima vlasti.

64. Umješači dalje ističu da obaveza vlasti da istraže informaciju koja im je otkrivena proizlazi iz načela nedjeljivosti ljudskih prava i pozitivnih obaveza države. Samo ispitivanje istinitosti navoda koje otkriju zviždači od strane organa vlasti može osvijeliti sve aspekte problema kojem zviždač općenito ima samo djelimičan pristup.

65. Konačno, umješači naglašavaju da je šteta po ugled javnih službenika koja nastane prilikom javnog objelodanjivanja informacija veća nego u slučaju kada se one prijave nadležnim organima vlasti. Prema tome, Sud bi trebao biti pažljiviji prilikom ocjene proporcionalnosti kazni nametnutih zviždačima koji su se ograničili na prijavljivanje informacija nadležnim organima vlasti putem privatne prepiske.

B. Ocjena Suda

1. Postojanje uplitanja

66. Sud smatra da sporna odluka Apelacionog suda BD kojom su aplikanti proglašeni odgovornima za klevetu i kojom im je naređeno da povuku pismo ili da u suprotnom isplate nematerijalnu štetu M.S., predstavlja uplitanje u njihovo pravo na slobodu izražavanja iz prvog stava člana 10. Konvencije.

67. Takvo uplitanje, da bi bilo dopušteno prema drugom stavu člana 10, mora biti „propisano zakonom“, slijediti jedan ili više legitimnih ciljeva, te u tom cilju, odnosno ciljevima, biti „neophodno u demokratskom društvu“.

2. Da li je uplitanje bilo propisano zakonom

68. Izraz „propisano zakonom“ iz drugog stava člana 10. ne samo da zahtijeva da sporna mjera mora imati pravni osnov u domaćem zakonu, nego se također poziva i na kvalitet dotičnog zakona, koji mora biti dostupan osobi o kojoj je riječ i predvidiv u pogledu njegovih učinaka (vidi *Rotaru protiv Rumunije* [GC], br. 28341/95, tačka 52, ESLJP 2000-V, and *Maestri protiv Italije* [GC], br. 39748/98, tačka 30, ESLJP 2004-I).

69. Među stranama nije bilo sporno da je uplitanje u slobodu izražavanja aplikanta imalo pravni osnov u domaćem zakonu – članu 6. Zakona o zaštiti od klevete iz 2003. (vidi tačku 41. gore u tekstu) – i da je relevantni zakon bio dostupan. Međutim, u svome usmenom izlaganju pred Velikim vijećem aplikanti su tvrdili da primjena člana 6. Zakona o zaštiti od klevete na njihov slučaj nije bila dovoljno predvidiva u smislu člana 10. stav 2. Konvencije.

70. U tom pogledu Sud ponavlja da se norma ne može smatrati „zakonom“ u smislu člana 10. stav 2. ukoliko nije formulirana dovoljno precizno da omogući građaninu da regulira svoje ponašanje; on ili ona mora biti u mogućnosti – ako je to potrebno uz odgovarajući savjet – da predvidi, u razumnoj mjeri u datim okolnostima, posljedice koje može imati određena

radnja. Te posljedice ne moraju biti predvidive s apsolutnom izvjesnošću. Iako je izvjesnost poželjna, ona može donijeti i pretjeranu krutost, a zakon mora biti u stanju da održi korak sa okolnostima koje se mijenjaju. Prema tome, mnogi zakoni su neizbježno formulirani terminima koji su u manjoj ili većoj mjeri neodređeni, i čije tumačenje i primjena predstavljaju pitanje prakse (vidi *Karácsony i drugi protiv Mađarske* [GC], no. 42461/13, tačka 124, ESLJP 2016 (izvaci) i *Delfi AS protiv Estonije* [GC], br. 64569/09, tačka 121, ESLJP 2015).

71. Vraćajući se na predmetni slučaj, Sud ne vidi potrebu da se izjašnjava o zakašnjelosti tvrdnje aplikanta kojom osporavaju predvidivost relevantnog domaćeg zakona, budući da ona u svakom slučaju nije osnovana iz sljedećih razloga. Sud primjećuje da aplikanti nisu iznijeli pravne argumente, zasnovane na domaćim zakonskim odredbama ili na domaćoj sudskoj praksi, da njihov slučaj ne potpada pod polje primjene općeg pravila iz člana 6. stav 1. Zakona o zaštiti od klevete iz 2003. godine koji utvrđuje okolnosti pod kojima se osoba može smatrati odgovornom za klevetu (vidi tačku 41. gore u tekstu). Apelacioni sud BD je u svojoj presudi od 11.07.2007. godine utvrdio da četiri sporna navoda sadržana u pismu aplikanta (vidi tačku 11. gore u tekstu) predstavljaju izražavanje ili pronošnje koje je rezultiralo tužbenim zahtjevom zbog klevete za koju se može odgovarati (vidi tačku 21. gore u tekstu). Ustavni sud Bosne i Hercegovine je također prihvatio da se član 6. Zakona o zaštiti od klevete iz 2003. godine primjenjuje na privatnu prepisku aplikanta sa vlastima BD (vidi tačku 33. gore u tekstu). Ovi sudovi su, dakle, prihvatili da pronošnje nije nužno podrazumijevalo i širenje putem medija. Iako je prvenstveno na domaćim organima, naročito sudovima, da tumače i primjenjuju domaći zakon (vidi, među drugim izvorima, *Centro Europa 7 S.r.l. i Di Stefano protiv Italije* [GC], br. 38433/09, tačka 140, ESLJP 2012; *Korbely protiv Mađarske* [GC], br. 9174/02, tačke 72-73, ESLJP 2008; te *Waite i Kennedy protiv Njemačke* [GC], br. 26083/94, tačka 54, ESLJP 1999-I), Sud ne nalazi ništa što bi ukazivalo da aplikanti nisu bili u poziciji da u razumnoj mjeri predvide tumačenje i primjenu člana 6. Zakona o zaštiti od klevete iz 2003. godine od strane domaćeg apelacionog suda na njihov slučaj.

72. S obzirom na navedeno, Sud je uvjeren da član 6. Zakona o zaštiti od klevete iz 2003. godine zadovoljava potrebni nivo preciznosti i da je, prema tome, uplitanje bilo „propisano zakonom“.

3. Da li je uplitanje slijedilo legitiman cilj

73. Među stranama nije bilo sporno da je uplitanje na koje se aplikanti žale slijedilo legitiman cilj, odnosno „zaštitu ugleda ili prava drugih“. Sud ne nalazi bilo kakav razlog za drugačiji zaključak o ovom pitanju.

4. Neophodno u demokratskom društvu

74. Ostaje da se utvrdi da li je uplitanje koje je predmet pritužbe bilo „neophodno u demokratskom društvu“, što predstavlja središnje pitanje u ovom predmetu. Da bi to uradio, Sud mora ispitati da li su domaći sudovi uspostavili pravičnu ravnotežu između prava aplikanata na slobodu izražavanja utvrđenog članom 10. Konvencije, i interesa M.S. za zaštitu njenog ugleda.

(a) Opća načela

i. O primjeni zahtjeva iz člana 10. stav 2. Konvencije da uplitanje mora biti „neophodno u demokratskom društvu“

75. Sažetak općih načela za ocjenu neophodnosti uplitanja u ostvarivanje slobode izražavanja nedavno je dat u predmetu *Bédat protiv Švicarske* [GC] (br. 56925/08, tačka 48, ESLJP 2016) kako slijedi:

„(i) Sloboda izražavanja predstavlja jedan od bitnih temelja demokratskog društva i jedan od osnovnih uvjeta njegovog napretka i samopotvrđivanja svakog pojedinca. Prema stavu 2. člana 10, ona se primjenjuje ne samo na „informacije“ ili „ideje“ koje se primaju s odobravanjem ili se smatraju neuvredljivima ili se doživljavaju s ravnodušnošću, nego i one koje vrijeđaju, šokiraju ili uznemiruju. Takvi su zahtjevi pluralizma, tolerancije i slobodoumnosti bez kojih nema „demokratskog društva“. Kako utvrđuje član 10, ova sloboda podliježe izuzecima, koji se ... moraju, međutim, striktno tumačiti, a potreba za bilo kakvim ograničenjima mora se ubjedljivo dokazati...“

(ii) Pridjev „neophodno“, u smislu člana 10. stav 2, podrazumijeva postojanje „nužne društvene potrebe“. Države potpisnice imaju određeno polje slobodne procjene u ocjeni da li takva potreba postoji, ali ta sloboda procjene ide ruku pod ruku s evropskim nadzorom koji obuhvaća kako zakon, tako i odluke u kojima je primijenjen, čak i one koje je donio neovisan sud. Sud je stoga ovlašten da daje konačnu odluku o tome da li je „ograničenje“ u skladu sa slobodom izražavanja koja je zaštićena članom 10.

(iii) Zadatak Suda u vršenju njegove nadzorne nadležnosti nije da zauzme mjesto nadležnih domaćih organa vlasti, nego da ispita prema članu 10. odluke koje su oni donijeli u skladu s njihovom slobodom procjene. Ovo ne znači da je nadzor ograničen na utvrđivanje da li je tužena država razumno, s pažnjom i u dobroj vjeri izvršila svoju diskrecionu nadležnost; ono što Sud mora uraditi jeste da sagleda uplitanje koje je predmet pritužbe u svjetlu slučaja u cjelini, te da utvrdi da li je ono bilo „srazmjerno legitimnom cilju koji se želio postići“ i da li su razlozi koje su domaći organi vlasti naveli kako bi ga opravdali „relevantni i dovoljni“... Pri tome, Sud se mora uvjeriti da su domaći organi primijenili standarde koji su u skladu s načelima sadržanim u članu 10. te, isto tako, da su se oslonili na prihvatljivu ocjenu relevantnih činjenica ...“

ii. Zaštita ugleda iz člana 8. Konvencije

76. Nadalje, može se ponoviti da pravo na zaštitu ugleda predstavlja pravo koje je zaštićeno članom 8. Konvencije kao dio prava na poštovanje privatnog života. Koncept „privatnog života“ je širok pojam koji nije podložan iscrpnoj definiciji, a koji također uključuje fizički i psihološki

integritet osobe. Međutim, da bi član 8. stupio na scenu, napad na ugled osobe mora dosegnuti određeni nivo ozbiljnosti, i to na način da nanosi štetu osobnom uživanju prava na poštovanje privatnog života (vidi *Axel Springer AG protiv Njemačke* [GC], br. 39954/08, tačka 83, 7.02.2012, i *A. protiv Norveške*, br. 28070/06, tačka 64, 9.04.2009). S druge strane, nije moguće pozivanje na član 8. u pritužbi za gubitak ugleda ukoliko on predstavlja predvidivu posljedicu vlastitih postupaka osobe, kao što je, na primjer, počinjenje krivičnog djela (vidi *Axel Springer*, citiran gore, tačka 83. i *Sidabras i Džiautas protiv Litvanije*, br. 55480/00 i 59330/00, tačka 49, ESLJP 2004-VIII).

iii. O ravnoteži između člana 10. i člana 8. Konvencije

77. U slučajevima u kojima, sukladno gore navedenim kriterijima, interesi „zaštite ugleda ili prava drugih“ dovode na scenu član 8, može biti potrebno da Sud provjeri da li su domaći organi uspostavili pravičnu ravnotežu kada su štitili dvije vrijednosti koje garantira Konvencija, odnosno, s jedne strane, slobodu izražavanja zaštićenu članom 10. i s druge strane, pravo na poštovanje privatnog života sadržano u članu 8. Opća načela koja se primjenjuju prilikom uspostave ravnoteže između ova dva prava prvi put su utvrđena u predmetima *Von Hannover protiv Njemačke* (br. 2) [GC] (br. 40660/08 i 60641/08, tačke 104-07, ESLJP 2012) i *Axel Springer AG* (citiran gore, tačke 85-88), a potom detaljnije razrađena u predmetu *Couderc i Hachette Filipacchi Associés protiv Francuske* [GC] (br. 40454/07, tačke 90-93, ESLJP 2015 (izvaci)), te u skorije vrijeme sumirana u predmetu *Perinçek protiv Švicarske* [GC] (br. 27510/08, tačka 198, ESLJP 2015 (izvaci)) kako slijedi:

„(i) U takvim slučajevima, ishod ne bi trebao varirati ovisno o tome da li je aplikaciju prema članu 8. podnijela osoba koja je bila predmet izjave, ili prema članu 10, osoba koja ju je dala, budući da prava iz tih članova u načelu zaslužuju jednako poštovanje.

(ii) Izbor sredstava za osiguranje poštovanja člana 8. u domenu međusobnih odnosa između pojedinaca u načelu predstavlja pitanje koje spada u polje slobodne procjene visoke ugovorne strane, bez obzira da li su njene obaveze pozitivne ili negativne. Različiti su načini da se osigura poštovanje privatnog života, a priroda obaveze će ovisiti o konkretnom aspektu privatnog života o kojem je riječ.

(iii) Također, prema članu 10. Konvencije, visoke ugovorne strane imaju polje slobodne procjene prilikom ocjene da li je, i u kojoj mjeri, uplitanje u pravo na slobodu izražavanja neophodno.

(iv) Polje slobodne procjene, međutim, ide ruku pod ruku s evropskim nadzorom, koji obuhvaća kako zakon tako i odluke u kojima je primijenjen, čak i one koje je donio neovisan sud. U vršenju svoje nadzorne funkcije, Sud ne mora zauzeti mjesto domaćih sudova nego, u svjetlu cjeline predmeta, ispitati da li su njihove odluke spojive s odredbama Konvencije na koje se pozivaju.

(v) Ukoliko su domaće vlasti uspostavile ravnotežu u skladu s kriterijima utvrđenim u praksi Suda, Sud bi morao imati jake razloge da njihov stav zamijeni svojim.“

(b) Pristup koji će Sud zauzeti u predmetnom slučaju

78. Kako bi odredio pristup koji je potrebno primijeniti u predmetnom slučaju, Sud mora sagledati uplitanje koje je predmet pritužbe u svjetlu cjeline predmeta, uključujući i formu u kojoj su komentari za koje se aplikantni terete preneseni, njihov sadržaj, kao i kontekst u kojem su sporni navodi izneseni (vidi *Stankiewicz i drugi protiv Poljske*, br. 48723/07, tačka 61, 14.10.2014, i *Nikula protiv Finske*, br. 31611/96, tačke 44. i 46, ESLJP 2002-II).

i. Da li je potrebno balansirati pravo iz člana 10. u odnosu na pravo iz člana 8.

79. Sud napominje da nije ustvrđeno, niti se ukazuje, da su se optužbe iznesene protiv M.S. u pismu aplikantata odnosile na ponašanje koje se smatra kriminalnim u domaćem pravu (vidi, za razliku od toga, *White protiv Švedske*, br. 42435/02, tačka 25, 19.09.2006; *Sanchez Cardenas protiv Norveške*, br. 12148/03, tačke 37-39, 4.10. 2007; *Pfeifer protiv Austrije*, br. 12556/03, tačke 47-48, 15.11.2007; i *A. protiv Norveške*, citiran gore, tačka 73). Međutim, Sud nalazi da je optužba prema kojoj M.S. nema poštovanja za drugu etničku zajednicu i religiju, ne samo mogla ukaljati njen ugled, nego joj također nanijeti štetu kako u profesionalnom tako i u društvenom okruženju (vidi tačka 104. dalje u tekstu). Prema tome, te optužbe su dosegle potrebni nivo ozbiljnosti koji može nanijeti štetu pravima M.S. iz člana 8. Konvencije (vidi, *mutatis mutandis*, *Dorota Kania protiv Poljske* (br. 2), br. 44436/13, tačka 73, 4.10.2016, koji se tiče optužbi protiv rektora univerziteta da je bio tajni suradnik službi sigurnosti iz vremena komunizma). Sud stoga mora provjeriti da li su domaći organi uspostavili pravičan balans između dvije vrijednosti koje garantira Konvencija, odnosno, s jedne strane, slobode izražavanja aplikantata koja je zaštićena članom 10. i, s druge strane, prava na poštovanje ugleda M.S. iz člana 8. (vidi *Axel Springer AG* [GC], citiran gore u tekstu, tačka 84).

ii. Relevantnost prakse Suda u pogledu zviždača

80. Sud je dalje razmatrao da li bi se prijavljivanje koje su izvršili aplikanti moglo okarakterizirati kao zviždaštvo, kako tvrde umješaci, budući da je ta pojava definirana u njegovoj praksi. Međutim, Sud primjećuje da aplikanti nisu ni u kakvom radnom odnosu podređenosti sa javnom radio stanicom BD (vidi tačke 43. i 44. u tekstu gore) koji bi ih obavezivao na lojalnost, rezervu i diskreciju u odnosu na taj radio, što čini posebne karakteristike ovog koncepta kako je definiran u praksi Suda (vidi, nasuprot tome, *Guja protiv Moldavije* [GC], br. 14277/04, tačka 70, ESLJP 2008; *Bucur i Toma protiv Rumunije*, br. 40238/02, tačka 93, 8.01.2013; i *Heinisch protiv Njemačke*, br. 28274/08, tačka 64, ESLJP 2011 (izvaci)). Aplikanti, koji nisu bili zaposleni na radio stanici BD, nisu imali isključivi pristup i direktno poznavanje tih informacija (vidi *Aurelian Oprea protiv*

Rumunije, br. 12138/08, tačka 59, 19.01.2016) ali su, kako izgleda, djelovali kao „posrednik u komunikaciji“ (vidi tačku 45. gore) između zaposlenika radija (u pogledu navodnog neprimjerenog ponašanja M.S. na radnom mjestu) i vlasti BD. Ne navode se bilo kakve informacije o tome da su ti zaposlenici pretrpjeli bilo kakve reperkusije zbog toga što su ukazali na navodne nepravilnosti (ibid.). Ni aplikanti ne tvrde da se njihovo pismo treba smatrati zviždaštvom (vidi, nasuprot tome predmet *Guja*, citiran gore, tačka 60; *Heinisch*, citiran gore, tačka 43; i *Aurelian Oprea*, citiran gore, tačka 45). S obzirom na nepostojanje bilo kakvog pitanja lojalnosti, rezerve i diskrecije, nema potrebe da se Sud upušta u ispitivanje one vrste pitanja koje je bilo ključno u navedenoj praksi o zviždaštvu, odnosno, da li su postojali neki alternativni kanali ili drugi učinkovit način za otklanjanje navodne nepravilnosti (poput saopćavanja nadređenom dotične osobe ili drugom nadležnom organu ili tijelu) koju su aplikanti namjeravali obznaniti (upoređi slučaj *Guja*, citiran gore, tačka 73).

iii. Relevantnost prakse Suda u pogledu prijavljivanja navodnih nepravilnosti u ponašanju državnih dužnosnika

81. Ipak, od značaja je činjenica da je ono što je navelo M.S. da pokrene postupak za zaštitu od klevete bio sadržaj pisma aplikanta upućenog najvišim organima vlasti u BD, u kojem su se žalili na M.S. koja je tada bila urednik zabavnog programa na javnoj radio stanici BD i jedan od kandidata za mjesto direktora te radio stanice. S obzirom da je to bio javni radio koji se oslanjao na državno finansiranje, nema sumnje da se ona smatrala javnim službenikom. Vlada je imala isti stav (vidi tačku 59. gore).

82. U vezi s tim, Sud smatra posebno značajnim pristup koji je zauzeo Ustavni sud Bosne i Hercegovine u predmetnom slučaju (vidi tačku 33. gore), pozivajući se zapravo na Konvencijsku praksu razvijenu u sličnoj grupi predmeta gdje je Sud utvrdio o činjenicama da „zahtjeve zaštite iz člana 10. Konvencije treba cijeniti ne u odnosu na interese slobode štampe ili otvorene rasprave o pitanjima od javnog značaja, već u odnosu na pravo aplikanta da prijave navodne nepravilnosti u ponašanju državnih dužnosnika“ (vidi *Zakharov protiv Rusije*, br. 14881/03, tačka 23, 5.10.2006; *Siryk protiv Ukrajine*, br. 6428/07, tačka 42, 31.03.2011; *Sofranschi protiv Moldavije*, br. 34690/05, tačka 29, 21.12.2010; *Bezmyannyy protiv Rusije*, br. 10941/03, tačka 41, 8.04.2010; *Kazakov protiv Rusije*, br. 1758/02, tačka 28, 18.12.2008; i *Lešník protiv Slovačke*, br. 35640/97, ESLJP 2003-IV). Važan faktor koji je potrebno uzeti u obzir u ovoj vrsti prakse jeste da „je jedno od načela vladavine zakona to“ da „građani moraju biti u mogućnosti da obavijeste nadležne državne dužnosnike o ponašanju državnih službenika koje im se čini nepravilno ili nezakonito“ (vidi *Zakharov*, tačka 26; *Siryk*, tačka 42; *Sofranschi*, tačka 30; *Bezmyannyy*, tačka 40; *Kazakov*, tačka 28; i *mutatis mutandis*, *Lešník*, tačka 60; svi citirani gore). Navedeno načelo, kao i presude u kojima je

primijenjeno, pokazuju da je Sud spreman cijeniti dobru vjeru aplikanata i njihova nastojanja da se utvrdi istina uz jedan subjektivniji i blaži pristup nego u drugim vrstama predmeta (vidi *Pedersen i Baadsgaard protiv Danske* [GC], br. 49017/99, tačka 87, ESLJP 2004-XI).

83. Istovremeno treba naglasiti da je u navedenim odlukama krucijalni faktor za Sud u ocjeni proporcionalnosti bila činjenica da su sporne uvredljive izjave date putem privatne prepiske koje je aplikant uputio osobi koja je hijerarhijski nadređena oštećenoj osobi o kojoj je riječ (uporedi *Siryk*, citiran gore, tačka 42; *Bezmyanny*, citiran gore, tačka 41; *Kazakov*, citiran gore, tačka 28; *Zakharov*, citiran gore, tačka 23; i *Lešnik*, citiran gore) ili državnim dužnosnicima (uporedi *Sofranschi*, citiran gore, tačka 29). U nekim od ovih slučajeva, sporni navodi su nastali kao rezultat neposrednog osobnog iskustva aplikanta (predmet *Siryk* se odnosio na navode aplikantice da su dužnosnici Akademije za poreznu službu gdje je njen sin studirao, od nje tražili mito; u predmetu *Bezmyanny* aplikant je prijavio navodno nezakonito ponašanje sudije koji je sudio u njegovom predmetu; u predmetu *Kazakov* bivši vojni oficir poslao je pismo u kojem se žalio na navodno nezakonito ponašanje zapovjednika jedne vojne jedinice; u predmetu *Lešnik* aplikant se žalio na zloupotrebu položaja i korupciju od strane državnog tužitelja koji je odbacio njegovu krivičnu prijavu protiv treće osobe), dok su u drugim slučajevima oni izneseni od strane aplikanata koji nisu bili direktno uključeni u stvari koje su bile predmet žalbe (predmet *Zakharov* odnosio se na pritužbu jedne osobe da je dužnosnica gradske uprave zloupotrijebila svoj položaj i omogućila uzurpaciju zemljišta; u predmetu *Sofranschi*, aplikant koji je bio član izbornog štaba jednog kandidata za poziciju gradonačelnika njihovog mjesta, napisao je pismo u kojem je kritizirao drugog kandidata).

84. Kako se može vidjeti iz navedene analize, postoji niz sličnosti između predmeta tipa *Zakharov* i predmetnog slučaja. Međutim, kako će biti objašnjeno dalje u tekstu, postoje i neke razlike koje govore u prilog usvajanja u većoj mjeri iznijansirano pristupa na osnovu dodatnih kriterija.

iv. Relevantnost prakse Suda u pogledu klevete javnih službenika i uloga NVO i štampe

85. Konkretno, za razliku od gore navedenih predmeta, navodi koje su aplikanti iznijeli organima vlasti u predmetnom slučaju nisu prezentirani od strane privatne osobe nego od strane četiri nevladine organizacije (NVO) i nisu bili zasnovani na neposrednom osobnom iskustvu.

86. Na početku treba naglasiti da u prijavljivanju navodnih zloupotreba ili nepravilnosti u postupanju javnih službenika, uloga NVO nije manje značajna od uloge pojedinca prema praksi tipa *Zakharov*, čak i kada se, kao u predmetnom slučaju, ono ne temelji na neposrednom osobnom iskustvu. Dapače, Sud je prihvatio da kada NVO skreće pažnju na stvari od javnog interesa, ona vrši ulogu javnog nadzora, po važnosti sličnu ulozi koju ima

štampa (vidi *Animal Defenders International protiv Ujedinjenog Kraljevstva* [GC], br. 48876/08, tačka 103, ESLJP 2013 (izvaci)) i može se okarakterizirati kao društvena kontrola (engl. "watch-dog" prim.prev.) što opravdava sličnu zaštitu prema Konvenciji poput one koja pripada štampi (ibid., i *Magyar Helsinki Bizottság protiv Mađarske* [GC], br. 18030/11, tačka 166, 8.11.2016). Sud je prepoznao činjenicu da civilno društvo daje važan doprinos raspravi o javnim poslovima (vidi, na primjer, *Steel i Morris protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, br. 68416/01, tačka 89, ESLJP 2005-II, i *Magyar Helsinki Bizottság*, citiran gore, tačka 166). Također je važno napomenuti da Temeljna načela o statusu nevladinih organizacija, citirana u tački 45. ove presude, naglašavaju važan doprinos NVO „za razvoj, realizaciju i kontinuiran opstanak demokratskih društava“ kao i potrebu da ta društva „ohrabruju [NVO] da učestvuju u ... mehanizmima dijaloga, konsultacija i razmjene“.

87. Istovremeno, ne treba zaboraviti da, slično kao i štampa, kada NVO vrši ulogu javnog nadzora, vjerovatno će to izvještavanje o nepravilnostima javnih dužnosnika imati veći utjecaj, i često će raspolagati sa više sredstava za provjeru i potkrjepljivanje vjerodostojnosti kritike nego što bi to bio slučaj kada je riječ o izvještavanju pojedinca o onome što je osobno zapazio. U oblasti slobode štampe, Sud je utvrdio da „iz razloga 'obaveza i odgovornosti' koje čine sastavni dio ostvarivanja prava na slobodu izražavanja, zaštita koju novinarima pruža član 10. u vezi sa izvještavanjem o pitanjima od općeg interesa, podliježe uvjetu da oni postupaju u dobroj vjeri, kako bi pružili tačnu i pouzdanu informaciju u skladu s novinarskom etikom“ (vidi *Goodwin protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 27.03.1996, tačka 39, *Izveštaji o presudama i odlukama 1996-II*; *Fressoz i Roire protiv Francuske* [GC], br. 29183/95, tačka 54, ESLJP 1999-I; i *Bladet Tromsø i Stensaas protiv Norveške* [GC], br. 21980/93, tačka 65, ESLJP 1999-III). Nedavno, u gore citiranom predmetu *Magyar Helsinki Bizottság*, Sud je potvrdio da bi se isti uvjeti primijenili i na NVO koja je preuzela funkciju društvene kontrole (tačka 159). Sličan stav ogleda se i u Etičkom kodeksu i kodeksu ponašanja za NVO, citiranom u tački 46. ove presude, prema kojem „NVO ne smije povrijediti ničija osnovna ljudska prava“, „treba davati tačne informacije ... u pogledu svakog pojedinca“ a „informacije koje [NVO] odluči dostaviti ... kreatorima politika ... moraju biti tačne i prezentirane u odgovarajućem kontekstu“.

v. Zaključak

88. Prema tome, predmetni slučaj ukazuje na potrebu da se uzme u obzir širi raspon faktora nego što je to slučaj u predmetima tipa *Zakharov*, u kojima je Sud pripisao „krucijalan značaj“ činjenici da su aplikanti svoje pritužbe uputili putem privatne prepiske (vidi *Zakharov*, tačka 26; *Sofranschi*, tačka 33; i *Kazakov*, tačka 29, svi citirani gore, te *Raichinov protiv Bugarske*, br. 47579/99, tačka 48, 20.04.2006.) i prihvatio da je na

aplikantu relativno lagan teret dokazivanja njihove vjerodostojnost (vidi tačku 82. gore u tekstu). Cijeneći suprotstavljene interese o kojima je riječ, odnosno pravo aplikanata na slobodu izražavanja nasuprot prava M.S. na poštovanje njenog privatnog života (vidi tačku 79. gore u tekstu), Sud smatra da je primjereno također uzeti u obzir i kriterije koji se općenito primjenjuju na širenje uvredljivih izjava od strane medija u vršenju njihove funkcije javnog nadzora, to jest: mjeru u kojoj je dotična osoba poznata; predmet novinskog izvještaja; sadržaj, formu i posljedice objavljivanja; kao i način na koji je informacija pribavljena i njena vjerodostojnost, te težinu izrečene kazne (vidi *Von Hannover*, citiran gore, tačke 108-13, ESLJP 2012; *Axel Springer AG*, citiran gore, tačke 89-95; i *Couderc i Hachette Filipacchi Associés*, citiran gore, tačka 93).

(c) Primjena navedenih načela i kriterija u predmetnom slučaju

89. Sud će ispitati po redu faktore relevantne za predmetni slučaj kako bi utvrdio da li je uplitanje, kada se sagleda u cjelini, bilo potkrijepljeno relevantnim i dostatnim razlozima, te da li je bilo srazmjerno legitimnom cilju kojem se težilo.

i. Privatna priroda prepiske

90. Sud napominje da se ispitivanje domaćih sudova ograničilo na privatnu prepisku između aplikanata i državnih dužnosnika. Naime utvrđenje Apelacionog suda da su aplikanti odgovorni za klevetu zasnovano je samo na „pismu koje je poslano Uredu visokog predstavnika BD - Međunarodnom supervizoru za BD, predsjedniku Skupštine BD i gradonačelniku BD ... [u kojem su oni] iznijeli odnosno pronijeli činjenice o ponašanju, postupcima i izjavama tužiteljice.“ (vidi tačku 28. gore u tekstu). Ustavni sud je potvrdio da se „osporene [sudske] odluke tiču pisma koje su [aplikanti] poslali institucijama vlasti Brčko Distrikta i Supervizoru za Brčko, u kojem se tužiteljica (M.S.) spominje u negativnom kontekstu“ (vidi tačku 33. gore u tekstu). Činjenica da je pismo aplikanata objavljeno u lokalnim novinama nije igrala ulogu u utvrđenju domaćeg suda u pogledu odgovornosti aplikanata za klevetu budući da nije dokazano da su oni odgovorni za njegovo objavljivanje. To je potvrdila i vlada u svojim izjašnjenjima (vidi tačku 60. gore u tekstu).

91. Sud je također mišljenja da odgovornost aplikanata za klevetu treba cijeliti samo u vezi s njihovom privatnom prepiskom sa lokalnim organima vlasti, a ne u vezi sa objavljivanjem pisma u medijima (vidi *Bezmyanny*, citiran gore, tačka 37) ili na drugi način (vidi *Sofranschi*, citiran gore, tačka 28. koji se odnosi na širenje spornih glasina među stanovnicima sela).

ii. Javni interes u vezi sa informacijama sadržanim u pismu

92. Značajan faktor koji je potrebno uzeti u obzir jeste da li su se informacije sadržane u pismu aplikanata odnosile na neko pitanje od javnog

interesa. Ovo ovisi o široj ocjeni predmeta i konteksta pisma (vidi *Bladet Tromsø i Stensaas*, citiran gore, tačka 63; *Björk Eiðsdóttir protiv Islanda*, br. 46443/09, tačka 67, 10.07.2012, i *Tønsbergs Blad A.S. i Haukom protiv Norveške*, br. 510/04, tačka 87, 1.03.2007).

93. Sud napominje da su u pismu aplikanti izrazili kritiku stupnja do kojeg su se domaće vlasti pridržavale načela proporcionalne zastupljenosti etničkih zajednica u javnom servisu BD (vidi tačku 10. gore u tekstu). Oni su se pozvali na prethodne slučajeve nepoštovanja tog načela, što je navodno bilo na štetu Hrvata i Bošnjaka u BD. Ti slučajevi su se također odnosili na zapošljavanje osoblja na radio stanici BD. U vezi s tim, oni su osporili kandidaturu M.S. za mjesto direktora radija, navodno podnesenu od strane većine članova komisije za izbor, koji su bili Srbi. Naveli su da je ona sudjelovala u nipodaštavanju etničkih Bošnjaka.

94. Sud smatra da ne može biti sumnje da je svaka rasprava o etničkoj izbalansiranosti zaposlenih u javnom servisu bila važna i spadala u javnu sferu. Visok standard javne službe u kojoj državni službenici, naročito oni koji „prema opštem shvatanju vrše značajan uticaj na pitanja od političkog javnog interesa“ (vidi tačku 22. u tekstu gore), poštuju etnički i religijski identitet ljudi koji žive u Bosni i Hercegovini, jeste važno pitanje od javnog interesa. Posebna važnost koju je svako pitanje povezano sa etničkom ili religijskom pripadnošću imalo u relevantno vrijeme u bosanskom društvu, kako je isticala vlada, predstavlja dodatni dokaz da se pismo, kada se sagleda u cjelini, odnosilo na pitanja od javnog interesa za BD. Ta pitanja bila su u najmanju ruku od značajnog interesa za Bošnjake, koje predstavljaju aplikanti, koji su se, kako proizlazi iz pisma, smatrali nedovoljno zastupljenima u javnom servisu (vidi *Albert-Engelmann-Gesellschaft mbH protiv Austrije*, br. 46389/99, tačka 30, 19.01.2006).

iii. Nadležnost primatelja pisma za prijem informacija

95. Sud zapaža da organi vlasti koje su aplikanti kontaktirali nisu imali neposrednu nadležnost u postupku imenovanja direktora radija (vidi tačku 35. gore u tekstu). Međutim, Sud prihaća da su oni imali legitiman interes da budu obaviješteni o pitanjima koja pismo pokreće. Vlada nije tvrdila suprotno.

iv. Način na koji su aplikanti prijavili navodne nepravilnosti relevantnim organima vlasti

96. Sud će svoje ispitivanje usredotočiti na navode aplikanata protiv M.S., koji predstavljaju isključivi osnov na koji su se pozvali domaći sudovi kada su aplikante proglasili odgovornima za klevetu (vidi tačku 23. gore u tekstu i tačku 33. presude vijeća). Relevantne tvrdnje glase:

„Prema našim informacijama, dotična gospođa je

(1) u nedjeljniku NIN, kao komentar na rušenje džamija u Brčkom izjavila da Muslimani nisu narod, da ne posjeduju kulturu, te da samim tim rušenje džamija ne može biti kulturocid,

(2) u poslovnim prostorijama demonstrativno je kidala kalendar sa rasporedom vjerskih obreda u toku Ramazana,

(3) u poslovnim prostorijama radija preko zvaničnog grba BiH postavila je grb Republike Srpske,

(4) kao urednik kulturno zabavnog programa zabranila je emitiranje sevdalinki uz tvrdnju da ta vrsta pjesme nema nikakve kulturne ni muzičke vrijednosti.“

97. Domaći sudovi (kako Apelacioni sud BD, tako i Ustavni sud Bosne i Hercegovine) kvalificirali su ove tvrdnje kao činjenične navode (a ne kao vrijednosne sudove). Napominjući da su sporne tvrdnje u suštini opisivale riječi i djela koja su se navodno pripisivala M.S., Sud ne vidi osnova za drugačije utvrđenje.

α) Koliko je dotična osoba bila poznata i koji je bio predmet navoda

98. Potrebno je napomenuti da su se pomenuti navodi odnosili na M.S. koja je u to vrijeme bila zaposlenica na radio stanici BD, dakle javni službenik (vidi tačku 81. gore u tekstu). Sud ponavlja da su za državne službenike koji postupaju u službenom kapacitetu granice prihvatljive kritike šire nego za obične ljude (vidi *Morice protiv Francuske* [GC], br. 29369/10, tačka 131, ESLJP 2015). S obzirom na prirodu pozicije na kojoj je M.S. bila u relevantno vrijeme (urednica zabavnog programa), ne može se reći da su te granice jednako široke kao u slučaju političara (vidi *Pedersen i Baadsgaard*, citiran gore, tačka 80; *Thoma protiv Luksemburga*, br. 38432/97, tačka 47, ESLJP 2001-III; i *Janowski*, citiran gore, tačka 33). Međutim, Sud napominje da se mora smatrati da je M.S., time što se prijavila za mjesto direktora radija, te također imajući u vidu javni interes u pogledu informacija sadržanih u pismu (vidi tačku 94. gore u tekstu), neizbježno i svjesno stupila u javnu sferu i izložila se pomnom praćenju njenih postupaka. Apelacioni sud BD je također prihvatio da je M.S. javni službenik i da se mjesto direktora radija smatra mjestom od posebnog javnog interesa (vidi tačku 22. gore u tekstu). U takvim okolnostima, Sud smatra da granice prihvatljive kritike stoga moraju biti šire nego u slučaju običnog profesionalnog djelatnika (vidi, *mutatis mutandis*, *Björk Eiðsdóttir*, citiran gore, tačka 68, i *Erla Hlynsdóttir protiv Islanda*, br. 43380/10, tačka 65, 10.07.2012).

99. Kako je gore navedeno (vidi tačku 96. gore u tekstu), četiri sporne tvrdnje sadrže navode o nepravilnostima koje je M.S. počinila na radnom mjestu, te o komentaru u novinama čiji je navodno ona autor, a koji pokazuje prezir prema drugim etničkim i religijskim segmentima bosanskog društva.

β) Sadržaj, forma i posljedice informacija dostavljenih vlastima

100. Za ocjenu u ovom dijelu značajan faktor predstavlja jezička formulacija koju su aplikanti koristili u spornom pismu. U vezi s tim, Sud napominje da aplikanti u pismu nisu eksplicitno rekli da je dio informacija koje su oni prenijeli organima vlasti došao iz drugih izvora (zaposleni na radio stanici) (vidi *Thoma*, citiran gore, tačka 64, and *Thorgeir Thorgeirson protiv Islanda*, 25.06.992, tačka 65, Serija A br. 239), bez da postoji bilo kakva obaveza da oni identificiraju te izvore (vidi *Albert-Engelmann-Gesellschaft mbH*, citiran gore, tačka 32). Aplikanti su započeli svoje pismo riječima „prema našim informacijama“, ali nisu jasno naznačili da postupaju kao glasnici. Stoga su se implicitno predstavili kao neko ko ima direktan pristup tim informacijama (vidi *Verdens Gang i Aase protiv Norveške* (dec.), br. 45710/99, ESLJP 2001-X; uporedi *Thoma*, citiran gore, tačka 64). U takvim okolnostima, oni su preuzeli odgovornost za tvrdnje sadržane u njihovom pismu.

101. Slična razmatranja primjenjuju se i na navod da je M.S. u svom uredu prekrila državni grb Bosne i Hercegovine grbom Republike Srpske, što je, kako je utvrđeno u postupku po tužbi za klevetu, bilo zasnovano na glasinama (vidi tačku 25. gore u tekstu) (vidi *Tønssbergs Blad A.S. i Haukom*, citiran gore, tačka 95). Sud će se na ovo pitanje vratiti kasnije u svojoj analizi dužnosti aplikanta da provjere vjerodostojnost spornih informacija.

102. Drugi važan faktor jeste da li je svrha spornih tvrdnji bila prvenstveno da se optuži M.S. ili da se obavijeste nadležni državni dužnosnici o ponašanju koje se njima učinilo neprimjereno ili nezakonito (vidi *Zakharov*, citiran gore, tačka 26). U kontekstualnom razmatranju spornog pisma kao cjeline, Sud mora izvršiti vlastitu ocjenu spornih tvrdnji (vidi *Nikowitz i Verlagsgruppe News GmbH protiv Austrije* br. 5266/03, tačke 25-26, 22.02.2007).

103. Aplikanti su tvrdili da je njihova namjera bila da obavijeste nadležne organe vlasti o određenim nepravilnostima i da ih navedu da ispituju i provjere navode iz pisma (vidi tačke 17. i 53. u tekstu gore). Sud međutim primjećuje da sporno pismo ne sadrži bilo kakav „zahtjev“ da se navodi ispituju i provjere. Iako su aplikanti izrazili svoje očekivanje da će „pismo naići na odgovarajuću reakciju“ (vidi tačku 11. gore u testu), neizvjesno je da li se taj izraz odnosio na ispitivanje i provjeru činjeničnih navoda o M.S. U svakom slučaju, Sud ne može a da ne primijeti izjavu aplikanta u pismu da „na tu funkciju [direktora radija] treba imenovati Bošnjaka“ (vidi tačku 11. gore u testu).

104. U pogledu posljedica navedenih optužbi koje su prenesene vlastima, Sud smatra da ne može biti sumnje, kada se razmatra kumulativno i u specifičnom kontekstu u kojem su navodi izneseni (vidi tačku 59. gore u tekstu), da se ponašanje koje se pripisuje M.S. trebalo smatrati naročito neprimjerenim s moralnog i društvenog stanovišta. Ti navodi su prikazali

M.S. u veoma negativnom svjetlu i trebali su je predstaviti kao osobu koja nema poštovanja i koja pokazuje prezir u svojim stavovima i osjećajima o muslimanima i etničkim Bošnjacima. Domaći sudovi su smatrali da te tvrdnje sadrže klevetničke optužbe koje su naštetile ugledu M.S. (vidi tačku 28. gore u tekstu). Sud ne vidi ni jedan razlog da utvdi drugačije. Dapače, priroda optužbi bila je takva da je ozbiljno dovela u pitanje podobnost M.S. ne samo za mjesto direktora radija BD za koje se prijavila, nego također i za funkciju urednice zabavnog programa radija BD, multietničke javne radio stanice.

105. To što su ovi navodi dostavljeni ograničenom broju državnih dužnosnika putem privatne prepiske, nije eliminiralo njihov potencijalno štetan učinak na buduću karijeru M.S. kao državnog službenika, kao i na njenu profesionalnu reputaciju kao novinara. Vlada je tvrdila da je sporno pismo poslužilo „kao sredstvo političkog pritiska“ koje je spriječilo komisiju za izbor da imenuje bilo kojeg kandidata za tu poziciju. Ne izvlačeći bilo kakve zaključke o tome da li su sporne tvrdnje iz pisma odigrale bilo kakvu ulogu u proceduri selekcije koja je u to vrijeme bila u toku, Sud primjećuje da M.S. nije imenovana na poziciju direktora radija BD.

106. Konačno, Sud napominje da su uvredljive optužbe aplikanata o M.S. procurile u štampu. Svaki zaključak o tome kako je sporno pismo u predmetnom slučaju dospjelo u medije, opasno bi se približio spekulaciji. Bez obzira na to kako je pismo dospjelo u medije, razumljivo je da je njegovo objavljivanje otvorilo mogućnost za javnu debatu i povećalo štetu nanесenu profesionalnom dostojanstvu i ugledu M.S.

γ) Vjerodostojnost otkrivenih informacija

107. Drugi, i po mišljenju Suda, najvažniji faktor relevantan za uspostavu balansa u ovom slučaju jeste vjerodostojnost informacija koje su prenesene organima vlasti.

108. Sud se poziva na svoje utvrđenje da aktivnosti aplikanata koji su vršili funkciju društvene kontrole opravdavaju sličnu zaštitu prema Konvenciji poput one koja pripada štampi (vidi tačku 87. gore u tekstu). U kontekstu slobode štampe, Sud je utvrdio da su potrebni naročiti razlozi da bi mediji bili oslobođeni njihove redovne obaveze da provjeravaju činjenične izjave kojima se vrijeđaju privatne osobe. Da li postoje takvi razlozi ovisi posebno o prirodi i stupnju uvrede o kojoj je riječ, te o mjeri u kojoj mediji mogu razumno svoje izvore smatrati pouzdanim u pogledu tih navoda (vidi, među ostalim izvorima, *Bladet Tromsø i Stensaas*, tačka 66; *Pedersen i Baadsgaard*, tačka 78, i *Björk Eiðsdóttir*, tačka 70, svi citirani gore). Ovi faktori, pak, zahtijevaju razmatranje drugih elemenata poput toga da li su novine izvršile razumnu količinu istraživanja prije objavljivanja (vidi *Prager i Oberschlick protiv Austrije*, 26.04.1995, tačka 37, Serija A br. 313), da li su novine prezentirale priču na razumno izbalansiran način (vidi

Bergens Tidende i drugi protiv Norveške, br. 26132/95, tačka 57, ESLJP 2000-IV), te da li su novine dale oklevetanima osobama priliku da se brane (ibid., tačka 58).

109. Slično kao novine, Sud smatra da je i aplikante u predmetnom slučaju obavezivao zahtjev da provjere istinitost navoda protiv M.S. Ovaj zahtjev sadržan je u Etičkom kodeksu i kodeksu ponašanja za NVO (vidi tačke 46. i 86. gore u tekstu) i treba ga posmatrati u kontekstu „odgovornosti“ u radu NVO (vidi tačku 45. gore u tekstu). To što su sporni navodi preneseni državnim organima putem privatne korespondencije, mada predstavlja važan faktor koji treba uzeti u obzir, nije dalo potpuno neograničenu slobodu aplikantima da prenose neprovjerene klevete. Dužnost organa vlasti da provjeravaju takve navode ne može se smatrati uobičajenom obavezom da se provjere činjenični navodi koji su uvredljivi, čak i za javne službenike. Činjenica da su aplikanti doživljavani (vidi tačku 16 gore u tekstu) – i da su, zaista, i postupali kao predstavnici interesa određenih segmenata stanovništva BD – činila je još većom njihovu dužnost da provjere tačnost informacija prije nego što ih prenesu vlastima. Sud će analizirati da li su se aplikanti pridržavali te obaveze u pogledu svakog od spornih navoda. Da li je u tu svrhu uložena razuman napor, mora se utvrditi u svjetlu situacije koja je vladala u vrijeme kada je pismo pripremljeno, a ne koristeći prednost naknadnog iskustva (vidjeti, *mutatis mutandis*, *Stankiewicz i drugi*, citiran gore, tačka 72).

110. Informacije koje su aplikanti prenijeli organima vlasti, s obzirom na njihov izvor, bile su dvojake: 1) informacije koje su aplikanti dobili od zaposlenih na radio stanici i 2) informacije dobijene na drugi način.

111. Informacije pod 1) odnosile su se na činjenične navode u vezi sa uklanjanjem kalendara vjerskih obreda za vrijeme mjeseca Ramazana sa zida u prostorijama radija i navodnom zabranom emitiranja *sevdalinki*. Domaći sudovi su utvrdili da su R.S. i O.S. (oboje zaposleni na radio stanici) razgovarali o ta dva pitanja sa O.H., članom i pravnim zastupnikom prvog aplikanta u predmetu. Međutim, sudovi su smatrali da kazivanje zaposlenika nije tačno preneseno u pismu aplikanta. I R.S. i O.S. su potvrdili da je M.S. uklonila kalendar sa rasporedom vjerskih obreda u toku Ramazana sa zida u prostorijama radija. Međutim, oni nisu potvrdili dio izjave aplikanta da je M.S. pri tome „demonstrativno kidala [kalendar]“. Nadalje, O.S. je potvrdio da se žalio prvom aplikantu da je M.S. tražila od njega objašnjenje zašto je *sevdalinka* emitirana u vrijeme koje je u programskoj šemi bilo određeno za drugu vrstu muzike. Međutim, ništa ne ukazuje da je O.S. rekao da je M.S. „zabranila emitiranje *sevdalinki* uz tvrdnju da ta vrsta pjesme nema nikakve kulturne ni muzičke vrijednosti“.

112. Ustavni sud Bosne i Hercegovine je smatrao da „je ono što je preneseno apelantima i ono što je u pismu na osnovu toga napisano očigledno u nesaglasnosti...“ (vidi tačku 33. gore u tekstu). Iako određeni stupanj hiperbole i pretjerivanja treba tolerirati, pa čak i očekivati, kada je

riječ o izvještavanju NVO (vidi *Steel i Morris*, citiran gore, tačka 90), ova nesaglasnost nije bila trivijalna, već je dodatno opteretila iskaz koji su dali zaposlenici, čime je pogoršana predodžba o M.S kao nekome ko omalovažava kulturni i etnički identitet Bošnjaka i muslimana. Sud naglašava da su aplikanti, kao nevladine organizacije čiji su članovi uživali ugled u društvu (vidi tačku 59. u tekstu gore), bili dužni tačno prezentirati iskaze zaposlenika, što je važan element za razvoj i održavanje međusobnog povjerenja, kao i za predodžbu o njima kao kompetentnim i odgovornim učesnicima u javnom životu. Nadalje, sporne tvrdnje su predstavljene kao činjenični navodi, a ne kao vrijednosni sudovi. Domaći sudovi su zaključili da tu nesaglasnost treba pripisati aplikantima, a ovi nisu podnijeli nikakav dokaz koji bi mogao dovesti u sumnju takav zaključak.

113. Informacije pod 2) gore u tekstu ticale su se optužbi da je M.S. prekrila grb Bosne i Hercegovine grbom Republike Srpske i da je u lokalnim novinama izjavila da „muslimani nisu narod, da nemaju kulturu i da se, prema tome, uništavanje džamija ne može smatrati uništavanjem kulturnih spomenika.“

114. Kada je riječ o navodnom „incidentu“ u vezi s grbom, domaći sudovi su utvrdili da je o tome razgovarano na sastanku aplikanata održanom prije sastavljanja pisma. Na tom sastanku je S.C., zastupnik drugog aplikanta u ovom predmetu, potvrdio da je čuo da se o tom navodnom incidentu govori u gradu (vidi tačku 25. gore u tekstu). Aplikanti nisu pružili, kako u postupku po tužbi za klevetu, tako ni u postupku pred Sudom, bilo kakav dokaz da su poduzeli bilo šta kako bi provjerili istinitost te glasine prije nego što su je prenijeli vlastima. Na osnovu usmenog iskaza troje zaposlenika radija na suđenju, domaći sudovi su utvrdili netačnost te informacije (vidi tačku 27. gore u tekstu).

115. Što je još važnije, navod aplikanata da je M.S. autor spornog novinskog članka bio je zasnovan na nagađanju „istaknutog člana [jedne od organizacija - aplikanata] ...“ (vidi tačke 25. i 26. gore u tekstu). Iako je izjava koju su je prenijeli aplikanti zaista iznesena u članku o kojem je riječ, domaći sudovi su utvrdili da M.S. nije bila njen autor. Sud smatra da provjera te činjenice prije nego što je saopćena ne bi zahtijevala naročit napor od strane aplikanata. Identitet autora te izjave mogao se lako utvrditi i aplikanti su za to trebali izvršiti jednostavnu provjeru. Unatoč ozbiljnosti njihovih optužbi protiv M.S., aplikanti su tu tvrdnju dali neosnovano, bez bilo kakvog pokušaja da prije iznošenja provjere vjerodostojnost svog navoda. Sud naglašava da što je optužba ozbiljnija, to je veća revnost potrebna prije nego što se o njoj obavijeste relevantni organi vlasti (vidi *Pedersen i Baadsgaard*, citiran gore, tačke 80. i 87). Aplikanti su također propustili obavijestiti primatelje pisma o njegovoj netačnosti nakon što su otkrili da M.S. nije autor sporne izjave (vidi tačku 26. gore u tekstu). Oni nisu naveli razlog za taj propust.

116. Osim toga, a u kontekstu naročitih okolnosti ovog predmeta, Sud primjećuje da M.S. nije pružena šansa da komentira navode koje su aplikanti namjeravali iznijeti državnim organima (vidi *Bergens Tidende i drugi*, citiran gore, tačka 58). Nije pružen nikakav argument da bi takav pokušaj bio nemoguć ili neprimjeren u datim okolnostima.

117. Apelacioni sud BD smatrao je da aplikanti „nisu dokazali istinitost [tih navoda] ... za koje su znali ili morali znati da nisu istiniti“ (vidi tačke 27. i 28. gore u tekstu). Ustavni sud je dalje dodao da su se ti navodi odnosili na „nesporno neistine činjenice“ i da aplikanti „nisu uložili razumne napore da prethodno provjere iznesene činjenice, nego su takve činjenice i iznijeli.“ (vidi tačku 33. gore u tekstu). Sud ne nalazi razloga da odstupi od tog utvrđenja. On prema tome zaključuje da aplikanti nisu imali dovoljan činjenični osnov za sporne navode o M.S. iznesene u njihovom pismu.

δ) Težina sankcije

118. Posljednji element koji treba uzeti u razmatranje jeste težina sankcije koja je izrečena aplikantima. U vezi s tim Sud ponavlja da priroda i težina izrečene kazne predstavljaju faktore koje je potrebno uzeti u obzir prilikom ocjene proporcionalnosti uplitanja (vidjeti *Sürek protiv Turske (br. 1)* [GC], br. 26682/95, tačka 64, ESLJP 1999-IV; *Ceylan protiv Turske* [GC], br. 23556/94, tačka 37, ESLJP 1999-IV; *Chauvy i drugi protiv Francuske*, br. 64915/01, tačka 78, ESLJP 2004-VI; i *Tammer protiv Estonije*, br. 41205/98, tačka 69, ESLJP 2001-I).

119. Sud zapaža da je Apelacioni sud BD izdao dvije naredbe protiv aplikanata: da obavijeste vlasti da povlače pismo (naredba o povlačenju pisma), a ako to ne učine, da moraju platiti 1.280 eura solidarno na ime nematerijalne štete (naredba o plaćanju odštete), te je naređeno da o svom trošku objave presudu na radiju i televiziji BD i u dvoje novina (naredba o objavljivanju) (vidi tačku 29. gore u tekstu). Vijeće je „imalo u vidu dosuđivanje odštete protiv aplikanata u kontekstu parničnog postupka, i nije našlo da je ona nesrazmjerna“ (vidi tačku 35. presude vijeća).

120. Sud ne smatra da naredba kojom se od aplikanata traži da povuku pismo u roku od petnaest dana ili da u suprotnom plate odštetu pokreće bilo koje pitanje prema Konvenciji. Tek nakon isteka roka koji je postavio Apelacioni sud BD domaći sudovi su počeli poduzimati mjere na izvršenju naredbe o plaćanju odštete. Sud je, nadalje, uvjeren da iznos odštete koji je naređeno da aplikanti plate, sam po sebi, nije bio nesrazmjernan. Prema tome, nije od značaja to što je prilikom određivanja ovog iznosa Apelacioni sud BD uzeo u obzir objavljivanje spornog pisma u medijima iako se nije pozvao na tu činjenicu prilikom utvrđivanja odgovornosti aplikanata za klevetu (vidi tačke 29. i 60. gore u tekstu). Slična razmatranja primjenjuju se na narebu o objavljivanju.

e) Zaključak

121. S obzirom na navedeno, Sud ne uviđa jake razloge koji bi nalagali da utvrđenje domaćih sudova zamijeni svojim i da ukine balans koji su oni uspostavili (vidi *Von Hannover (br. 2)*, citiran gore, tačka 107, i *Perinçek*, citiran gore, § 198). Vijeće je uvjeren da je sporno uplitanje potkrijepljeno relevantnim i dostatnim razlozima, te da su vlasti tužene države uspostavile pravičnu ravnotežu između interesa aplikanata u pogledu slobode govora, s jedne strane, i interesa M.S. u pogledu zaštite njenog ugleda, s druge strane, postupajući u okviru svoga polja slobodne procjene (vidi *Tammer*, citiran gore, tačka 60, i *Pedersen i Baadsgaard*, citiran gore, tačka 68).

122. Prema tome, nije došlo do povrede člana 10. Konvencije.

IZ NAVEDENIH RAZLOGA, SUD

Utvrdjuje, sa jedanaest glasova prema šest, da nije došlo do povrede člana 10. Konvencije.

Presuda sačinjena na engleskom i francuskom jeziku, i izrečena na javnom ročištu u Zgradi ljudskih prava u Strasbourgu, dana 27.06.2017. godine.

Søren Prebensen
zamjenik registrara

András Sajó
predsjednik

U skladu sa članom 45. stav 2. Konvencije i pravilom 74. stav 2. Pravila Suda, sljedeća izdvojena mišljenja priložena su uz ovu presudu:

- (a) Zajedničko izdvojeno mišljenje sudija Sajó, Karakaş, Motoc i Mits;
- (b) Izdvojeno mišljenje sudije Vehabovića;
- (c) Izdvojeno mišljenje sudije Kūrisa.

A.S.
S.C.P.

ZAJEDNIČKO IZDVOJENO MIŠLJENJE SUDIJA SAJÓ, KARAKAŞ, MOTOC I MITS

Na našu žalost, ne slažemo se sa većinom članova i smatramo da je došlo do povrede člana 10. u predmetnom slučaju. O ovom predmetu se ne može odlučivati na osnovu općih načela koja se primjenjuju u oblasti slobode štampe, a aplikanti se ne mogu smatrati odgovornima što su nepoznate osobe objavile njihovo pismo.

Slučaj je potrebno staviti u odgovarajući okvir: nakon što je primila veliki broj informacija od zaposlenika javnog radija Distrikta Brčko (BD), jedna NVO je poslala pismo adresirano isključivo na najviše organe vlasti BD (međunarodnom supervizoru, predsjedniku Skupštine i gradonačelniku). U pismu je navedenim organima skrenuta pažnja na nepodobnost M.S., kandidata za mjesto direktora radija BD, za tu poziciju i od njih zatraženo da poduzmu odgovarajuće korake. Rezultat je bio taj da je NVO morala platiti odštetu M.S. i povući pismo koje je uputila organima vlasti.

Mi smo saglasni da je ovaj predmet osjetljiv (vidjeti izdvojeno mišljenje sudije Vehabovića). Također smo saglasni da aplikanti ne ispunjavaju kriterije za zviždače, niti je u ovom predmetu potrebno definirati ko su oni. Međutim, barem kada je riječ o pitanjima o kojima su ih obavijestili zaposlenici javnog radija BD koji su došli da razgovaraju o ponašanju M.S. na radnom mjestu (vidi tačku 24. presude), NVO je postupala kao kvazi-zviždač. Ovo je važan aspekt predmeta koji se ne smije zanemariti.

Nadalje, Ustavni sud Bosne i Hercegovine slijedio je praksu Suda u vezi sa žalbama protiv javnih službenika, a Veliko vijeće također prihvata da postoji niz sličnosti s tim tipom predmeta (vidi tačke 82.-84. presude). Zaista postoje sličnosti: iznesene su pritužbe (izražena zabrinutost) u privatnom pismu upućenom relevantnim organima vlasti o neprimjerenom ponašanju javnog službenika (kandidata za javnu funkciju). Važna posljedica, kao što je istaknuto u stavu 23. presude *Zakharov protiv Rusije*, jeste da se zahtjevi zaštite iz člana 10. „moraju cijiniti ne u vezi sa interesima slobode štampe ili otvorene rasprave o stvarima od javnog interesa, nego u odnosu na pravo aplikanta da prijavi nepravilnosti u ponašanju državnih službenika organu koji je nadležan za takve pritužbe“.

Postupanje u fukciji kvazi-zviždača i prijavljivanje navodno neprimjerenog ponašanja navedenim organima vlasti u privatnom pismu zahtijeva primjenu subjektivnijeg i blažeg pristupa nego u potpuno drugačijim činjeničnim situacijama (vidi tačku 82. presude).

S obzirom na takav kontekst smatramo neopravdanim da se ocjenjuje istinitost navoda sadržanih u privatnom pismu sa istom krutošću kao da su oni izneseni u članku koji su aplikanti objavili u štampi. U pogledu tri navoda (kalendar, grb i sevdalinka), koliko se može utvrditi iz materijala u spisu predmeta, postojanje činjeničnog osnova potvrdila je ili sama M.S. (vidi tačku 15. presude), ili domaći sud (vidi tačke 24. i 26. presude). Tačno

je da je izjavu u NIN-u, časopisu koji se objavljuje u Srbiji i koji u to vrijeme nije bio dostupan u Bosni i Hercegovini, iako se pokazalo da ona postoji, dala druga osoba, a ne M.S. I pored toga, ova činjenica se ne može cijeniti izolirano i zanemarujući kontekst u kojem je prezentirana.

Riječi u pismu „prema našim informacijama“ i „nadamo se da će naše pismo naići na vašu odgovarajuću reakciju“ ukazuju da aplikanti nisu autori tih informacija i da su ih organi vlasti trebali provjeriti umjesto da smatraju aplikante odgovornima. Ne slažemo se da su samo aplikanti, jedna NVO koja je upozorila organe vlasti, imali obavezu da provjere istinitost informacija (vidi tačku 109. presude). Obavezu da provjere informaciju ima svaki organ vlasti koji primi takav navod; štoviše, to implicira sam tekst pisma. S obzirom na navedeno, zaključujemo da su četiri sporne tvrdnje imale činjenični osnov koji je bio dovoljan u kontekstu ovog predmeta.

Većina je smatrala posebno važnima, te ih i primijenila, načela koja su razvijena u oblasti slobode štampe, odnosno, da li su novine u razumnoj mjeri izvršile istraživanje prije objavljivanja; da li su prezentirale priču na razumno izbalansiran način; te da li su oklevetanim osobama dale priliku da se brane (vidi tačku 108. presude). Kao što je utvrđeno u citiranoj presudi u predmetu *Zakharov*, ova načela nisu primjenjiva u predmetnom slučaju jer ona zanemaruju i iskrivljuju činjenični okvir predmeta. Ovo ilustrira, na primjer, neprikladnost zahtjeva da se M.S. pruži prilika da komentira privatno pismo (vidi tačku 116. presude), kao i obaveze da se povuče pismo (vidi tačku 119. presude) čiji je cilj bio da skrene pažnju nadležnih organa vlasti na nepodobnost M.S. za relevantnu poziciju na javnom radiju BD i od njih zatraži odgovarajuća reakcija.

Važno je napomenuti da se aplikanti ne mogu smatrati odgovornima za činjenicu da je pismo objavljeno u tri dnevna lista i na taj način postalo dostupno javnosti. Nema dokaza u materijalima u spisu predmeta da su aplikanti bili odgovorni za objavljivanje pisma. Iako većina priznaje tu činjenicu, oni ipak zaključuju da je objavljivanje otvorilo mogućnost javne debate i na taj način povećalo štetu koja je nanesena dignitetu i profesionalnom ugledu M.S. (vidi tačku 106. presude). Ovaj zaključak implicitno upućuje na odluku protiv aplikantata.

U zaključku smatramo da je većina slijedila put koji nije potkrijepljen predmetnim činjenicama i dokazima. Postoji snažan element u ovom predmetu u vezi sa pravom građana da obavijeste organe vlasti o nepravilnostima od strane javnih dužnosnika (ili onih koji će to postati) što je povezano s konceptom vladavine zakona, te je tako trebalo i odlučiti. Prema tome, zaključujemo da razlozi koje su naveli domaći sudovi nisu bili „relevantni i dovoljni“ (vidi, na primjer, *Sofranschi protiv Moldovije*, br. 34690/05, tačka 34, 21.12.2010.) kako bi opravdali uplitanje u slobodu izražavanja aplikantata.

IZDVOJENO MIŠLJENJE SUDIJE VEHABOVIĆA

Žao mi je što se ne mogu složiti s mišljenjem većine da je presuda Apelacionog suda kojom su aplikanti proglašeni odgovornima za klevetu, a što je potvrdio i Ustavni sud, bila u skladu sa članom 10. Konvencije. Mišljenja sam da nije tako i da je stoga došlo do povrede prava aplikanta iz tog člana na mišljenje i primanje i prenošenje informacija i ideja.

„Dana 1. maja 1992. Muslimanima i Hrvatima je *preko radija* naređeno da predaju svoje oružje. Od 1. maja 1992. srpske snage, sastavljene od vojnika i pripadnika paravojnih i policijskih snaga, razmještaju se po gradu. Srpska ofanziva je bila usmjerena na nesrpsko stanovništvo Brčkog. Iz jedne gradske četvrti za drugom, organizovana je evakuacija stanovnika Brčkog u sabirne centre gdje su Srbi razdvajani od Muslimana i Hrvata“. Ovaj izvadak iz presude Međunarodnog krivičnog tribunala za bivšu Jugoslaviju („MKSJ“) protiv Gorana Jelisića, pod nadimkom „Adolf“ (vidi *Tužiteljstvo protiv Gorana Jelisića*, IT-95-10-T, 14.12.1999), baca svjetlo na prvi dan vojne okupacije Brčkog kako ga je opisao MKSJ. Emitiranje na javnom radiju igralo je malu, ali ključnu ulogu u ranim danima rata u Bosni i Hercegovini.

Osam godina nakon završetka strašnih događaja u Brčkom, aplikanti su napisali pismo najvišim organima vlasti Distrikta Brčko (BD), odnosno međunarodnom supervizoru za BD, predsjedniku Skupštine BD i gradonačelniku BD, dok je još bio u toku postupak za imenovanje direktora multietničke javne radio stanice BD. Oni su u pismu izrazili svoju zabrinutost u vezi sa procedurom imenovanja direktora te javne radio stanice. Kritizirali su vlasti zbog zanemarivanja načela proporcionalne zastupljenosti etničkih zajednica u javnom radio servisu BD koja je propisana Statutom BD. Taj Statut je najviši akt BD. Član 20. stav 1. propisuje da „zapošljavanje u javnom sektoru Distrikta ... odražava sastav stanovništva.“

Ubrzo nakon toga, pismo je objavljeno u tri različita dnevna lista.

Odmah nakon dostavljanja pisma na adrese tri organa vlasti (kako izgleda, prije objavljivanja pisma u medijima – vidi tačku 15. presude¹), M.S. (kandidat za mjesto direktora spomenut u pismu) pokrenula je protiv aplikanta parnični postupak zbog klevete. Prvostepeni sud je odbio tužbeni zahtjev i zaključio da aplikanti nisu mogli biti odgovorni za navodnu klevetu jer nisu oni objavili pismo u medijima. Međutim, Apelacioni sud je ukinuo tu presudu i utvrdio da su aplikanti odgovorni za klevetu. Tu presudu je potvrdio Ustavni sud Bosne i Hercegovine.

Ne slažem se sa zaključkom većine koja nije utvrdila povredu člana 10. Konvencije iz sljedećih razloga:

¹ „...M.S. je navela da je saznala za pismo ubrzo nakon što su ga aplikanti poslali...“

1. Pismo koje su aplikanti napisali bilo je upućeno najvišim organima vlasti BD kao povjerljivo pismo uz posebnu instrukciju da su samo osobe kojima je pismo adresirano ovlaštene da ga otvore i pročitaju (*na ruke*).

Pismo treba smatrati povjerljivom prepiskom između aplikanta i organa vlasti (čiji su predstavnici osobe na koje je pismo adresirano) nadležnih da se bave njegovim sadržajem. Svi naknadni događaji, kao što je objavljivanje pisma i njegov sadržaj, ni na koji način nisu bili povezani sa aplikantima.

2. Širenje pisma u javnosti ne može se pripisati aplikantima.

Potpuno sam svjestan da čak i prilikom prijavljivanja određenih stvari, poput kršenja dužnosti od strane državnih službenika, ili prijavljivanja krivičnog djela, aplikant u određenim okolnostima može biti odgovoran za napisane riječi, ali potrebno je napraviti razliku između jasne namjere da se neko lažno prijavi, odnosno krivičnog djela, i nastojanja da se nadležnim organima dostave dodatne informacije kako bi se oni pozabavili takvim navodima.

U mnogim zemljama postoje javne kampanje da se prijave slučajevi korupcije. Mnoge prijave su zasnovane na netačnim činjenicama ili neprimjerenim vrijednosnim sudovima, ali takve prijave se ne mogu porediti sa pismom koje, ako se otkrije medijima, može pošiljaoca pisma učiniti odgovornim za klevetu. Mora se povući jasna granica između povjerljive ili privatne komunikacije i širenja informacija. Po mome mišljenju, pošiljalac povjerljivog (pa čak i privatnog) pisma ne može biti odgovoran za klevetu ni u slučaju da to pismo, bez učešća pošiljaoca, treća strana otkrije medijima, čak i ako ono sadrži potpuno netačne činjenice.

Moje viđenje je da se u situacijama poput ove postupak za klevetu može pokrenuti samo ako aplikant prenese i otkrije široj javnosti sadržaj privatnog pisma (vidi *Gqsior protiv Poljske*, br. 34472/07, 21.02.2012. godine, u kojem je aplikant poslao privatno pismo poljskoj televiziji, a bilo je jasno da TV stanica nije tijelo nadležno za prikupljanje i obradu dodatnih informacija kako bi se ispitali navodi aplikanta).

Širenje informacija predstavlja važan dio člana 10. Konvencije. U ovom slučaju, moje razumijevanje člana 10, stava 2, a posebno formulacije „radi zaštite ugleda ili prava drugih, radi sprečavanja odavanja povjerljivih informacija“ jeste da povjerljiva komunikacija između građana i različitih državnih organa nadležnih za bavljenje raznim vrstama pritužbi, ne može biti predmet bilo kakvog kažnjavanja ili ograničavanja, osim u slučaju kada se ta komunikacija otkrije javnosti. Tada povjerljivi sadržaj komunikacije automatski postaje javan i podložan ograničenjima propisanim u članu 10. U predmetnom slučaju, jedini koji su odgovorni jesu oni koji su raširili lažne informacije. Oni bi trebali biti odgovorni za klevetu, a ne aplikanti.

O ovom konkretnom pitanju prvostepeni sud je iznio sljedeće zapažanje:

„Iz pisama koje su tuženi uputili, sud je utvrdio da su pisma upućena na ruke gradonačelniku, predsjedniku Skupštine i supervizoru za Brčko Distrikt ... da pisma nisu dostavljena sredstvima javnog informisanja ... Cilj

ovih pisama je bio da se nosioci vlasti upoznaju sa ovim informacijama, da ih provjere, te da na osnovu provjerenih informacija donesu određene zaključke, a ne da neprovjerene informacije objave u javnosti“

Uvidom u članke objavljene u medijima, sud zaključuje da „*da nijedan od članaka nije objavljen od strane tuženih [aplikanata]*“ (vidi tačku 18. presude).

Apelacioni sud je ukinuo tu presudu i zaključio da nije „*relevantno što aplikanti nisu objavili pismo...*“

Ustavni sud je prihvatio činjenice koje je niži sud utvrdio o pitanju širenja pisma u javnosti.

3. Pismo je dostavljeno organima nadležnim za završetak procedure imenovanja direktora lokalne javne radio stanice. Vlasti BD su jedina tijela ovlaštena da se bave navodima i da po potrebi poduzimaju dalje mjere na provođenju interne istrage kako bi osigurale transparentan proces odabira najboljih kandidata za mjesto o kojem je riječ, što je od posebnog značaja u jednoj multietničkoj sredini kakva je BD.

Smatram da je u okolnostima predmetnog slučaja, činjenica da su aplikanti uputili svoju žalbu putem povjerljivog pisma državnim dužnosnicima nadležnim da ispituju to pitanje od krucijalne važnosti za ocjenu Suda o proporcionalnosti uplitanja (upoređi *Janowski protiv Poljske* [GC], br. 25716/94, tačka 34, ESLJP 1999-I, i *Raichinov protiv Bugarske*, br. 47579/99, tačka 48, 20.04.2006). Opći cilj pisma aplikanata bio je da skrenu pažnju vlasti na određene nepravilnosti u procesu selekcije za imenovanje direktora multietničke javne radio stanice. Da zaključim, smatram da su se izjave u pismu odnosile na pitanje od javnog interesa za tu lokalnu zajednicu.

U tački 100. presude većina zaključuje da „za ocjenu u ovom dijelu značajan faktor predstavlja jezička formulacija koju su aplikanti koristili u spornom pismu. U vezi s tim, Sud napominje da aplikanti nisu eksplicitno rekli u pismu da je dio informacija koje su oni prenijeli organima vlasti došao iz drugih izvora“. Ovo nije tačno.

Aplikanti nikad nisu tvrdili da su informacije sadržane u pismu tačne, nego su pozvali nadležne organe da ispituju navode koji su u njemu izneseni. U tome pismu, u kojem su izrazili svoju zabrinutost i naveli određene činjenične izjave o jednom od kandidata za mjesto direktora javne radio stanice BD, aplikanti su eksplicitno upozorili da informacije sadržane u pismu nisu bile provjerene, koristeći izraze „nezvanične informacije“ i „prema našim informacijama“ ali njihov glavni cilj nije bio, kako ja shvaćam sadržaj pisma, da uvrijede gđu M.S. već da skrenu pažnju na činjenicu da su Bošnjaci i Hrvati nedovoljno zastupljeni u procesu selekcije, suprotno obavezi propisanoj u Statutu BD.

U tački 95. većina umanjuje ulogu organa vlasti kojima su se aplikanti obratili, zaključujući da oni nisu imali neposrednu nadležnost u procesu imenovanja direktora radija.

Sva tri organa vlasti kojima je pismo upućeno nadležni su i dužni poduzimati sve potrebne mjere kako bi ispunili obavezu iz člana 20. stav 1. Statuta BD i osigurati da „zapošljavanje u javnom sektoru Distrikta....odražava sastav stanovništva“.

U svom obrazloženju većina se fokusira na samo jedan dio pisma u vezi s navodom protiv gđe M.S. i zaključuje da ova tri organa vlasti nemaju nikakvu ulogu u procesu selekcije, zanemarujući činjenicu da je BD osnivač javne radio stanice, te da su najviši organi vlasti u BD oni kojima je pismo upućeno.

Prema Statutu Javnog preduzeća Radio Brčko (član 8, stavovi 3. i 4., osnivač radio preduzeća je Brčko distrikt BiH a Skupština Brčko distrikta zastupa osnivača Radija Brčko. Članom 27. stav 1. propisano je da načelnik (u to vrijeme gradonačelnik BD) imenuje članove upravnog odbora javne radio stanice.

Ova tri organa vlasti jedina su tijela nadležna za pitanja sastava (ili neadekvatne zastupljenosti) upravnog odbora i imenovanje direktora javnog radija. Nijedna druga institucija nije nadležna da se bavi navodima poput onih u predmetnom slučaju.

U tački 105. većina je zapravo prihvatila tvrdnju vlade da je sporno pismo poslužilo kao „sredstvo političkog pritiska“ koje je onemogućilo komisiju za izbor da imenuje bilo kojeg kandidata za tu poziciju“, što predstavlja „alternativne činjenice“ koje je vlada navela, a na koje se većina u velikoj mjeri oslonila. Suprotno vlastitom zaključku, presuda se jasno bavi ovim pitanjem u tački 35. U toj tački presude kaže se: „Prema zapisniku sa sastanka Upravnog odbora radija BD od 9.05.2003. godine, bila su dva kandidata za mjesto direktora radija, od kojih je jedan bila M.S. Upravni odbor je odlučio produžiti mandat vršitelja dužnosti direktora radija s obzirom na to da se „zbog političkog pritiska i ponavljanja glasanja“ nije mogla donijeti odluka u pogledu bilo kojeg kandidata.“ Kako izgleda, glavni problem je bio „ponavljanje glasanja“, što znači da političke partije zastupljene u Skupštini BD i njihovi zastupnici u Upravnom odboru nisu mogli postići dogovor o izboru. Kako je objašnjeno u presudi, aplikanti su NVO, a ne politička partija koja može utjecati na proces glasanja. Stoga sadržaj pisma koji se odnosi na gđu M.S. ni na koji način nije mogao utjecati na proces njenog odabira za mjesto direktora. Ostaje nejasno zašto većina pridaje važnost stavu vlade o ovom pitanju umjesto zvaničnom zapisniku sa sastanka Upravnog odbora. U svakom slučaju većina je pogrešno protumačila zapisnik sa sastanka Upravnog odbora. Iako se većina distancira od rezoniranja vlade, primjećujući da M.S. „nije imenovana na mjesto direktora radija BD“ (vidi tačku 105), oni se ipak pozivaju na lažne informacije o pozadini slučaja koje je iznijela vlada. Pravo pitanje je zašto M.S. nije imenovana na mjesto direktora. „Zbog političkog pritiska i ponavljanja glasanja“, kako je zabilježeno u zapisniku sa sastanka Upravnog

odbora. Može li se to pripisati NVO? Naravno da ne može. Oni nisu u poziciji da donose bilo kakve političke odluke.

Osim toga, većina je također pomiješala neke ključne informacije o kontekstu slučaja poput one u tački 94. u kojoj utvrđuju da su „[t]a pitanja bila u najmanju ruku od znatnog interesa za Bošnjake, koje predstavljaju aplikanti...“ Ovo je veoma opasna opservacija. Aplikanti su NVO, a Medžlis je vjersko tijelo Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini. Čak i ako zastupaju muslimane i neke Bošnjake, svaka generalizacija je veoma opasna. Medžlis predstavlja pripadnike islamske vjere. Ostali aplikanti su NVO i jasno je da je njihova namjera kao NVO, da promoviraju određene kulturne vrijednosti i društvenu poziciju Bošnjaka ali opet, oni ne predstavljaju Bošnjake u političkom smislu kako to implicira većina u presudi. Kroz cijelu historiju postojali su mnogi primjeri ove vrste opasnog pojednostavljanja.

U tački 115. presude navodi se: „Sud smatra da provjera te činjenice prije nego što je saopćena ne bi zahtijevala naročit napor od strane aplikantata.“ Istovremeno, većina nije mogla utvrditi koje novine su objavile pismo aplikantata, niti kojeg datuma je ono objavljeno; također nisu provjerili navodni intervju koji je gđa M.S. dala NIN-u. Većina ide čak i dalje od toga, zahtijevajući da u svim drugim sličnim slučajevima kada se osobe prijavljuju organima vlasti, aplikant mora osobi o kojoj je riječ dati priliku da komentira navode iznesene protiv nje. Bilo bi zanimljivo vidjeti, na primjer, da g. Assange, prije slanja informacija – ili prije njihovog objavljivanja– traži komentar od onih koji su predmet njegovih izvještaja.

Zaključak da nije došlo do povrede člana 10. zasnovan je na pojednostavljenom razumijevanju obima člana 10. Većina jednostavno zaključuje da ako su činjenice neistinite ovo će automatski voditi do utvrđenja o odgovornosti za klevetu bez obzira na druge važne faktore: prirodu informacija o kojima je riječ, kome su te informacije podnesene, u kojoj formi (povjerljivo ili javno pismo), od koga, i tako dalje.

Činjenica da se neki od navoda zasnovani na tim informacijama nakon istrage mogu pokazati neosnovanim ili netačnim ne može sama po sebi poništiti primjerenost komunikacije aplikantata sa vlastima. Ono što je svojstveno ovom slučaju jeste da sami aplikanti nisu iznosili bilo kakve određene ili konačne tvrdnje u pogledu činjenica. U smislu člana 6. Zakona o zaštiti od klevete iz 2003. godine, ne postoji ništa što su oni učinili što bi se objektivno moglo smatrati navođenjem laži.

Također bih naglasio da u ovakvim situacijama komunikaciju treba posmatrati u kontekstu. Potrebno je uzeti u obzir potrebu da se zaštiti ugled osobe, ali također i potrebu da se održi povjerenje u javnu upravu ohrabriranjem učešća građana i bavljenjem njihovim zabrinutostima. Ljudi imaju pravo, u ostvarivanju svojih građanskih prava, skretati pažnju organa vlasti na relevantne informacije i, dapače, mogu to raditi izražavajući se na oštar način u pokušaju da uvjere organe vlasti da ispituju te informacije

kako bi osigurali zdravu upravu u javnim poslovima. Osoba ponekad može prekoračiti tu granicu, a kada se to dogodi, može biti potrebno ispitati proporcionalnost. U predmetnom slučaju pristup najviših domaćih sudova bio je kao da su aplikanti zaista otišli dalje nego što su trebali. Čak i kad bi to bio slučaj, sudovi su, po mom mišljenju, propustili provesti svrsishodno ispitivanje relevantnih suprotstavljenih interesa koji utiču na proporcionalnost uplitanja države u pravo na slobodu izražavanja iz člana 10.

Konačno, većina je također zanemarila činjenicu da je uspostavljena veoma čudna simbioza između pravosuđa i izvršne vlasti u BiH. Ovo se ogleda u prisustvu sudije iz Apelacionog suda BD – koji je bio direktno uključen u rješavanje ovog slučaja pred domaćim sudovima – u timu zastupnice vlade koji je predstavljao državu pred ovim Sudom na vijećanjima u ovom slučaju. To je bez presedana.

Umjesto zaključka, potrebno je razumjeti poruku da svaka izgovorena ili napisana riječ u bilo kojem obliku ili pred bilo kojim forumom nosi odgovornost. Za pravosuđe u Bosni i Hercegovini stvoreno je puno posla zbog uvrjedljivih riječi i poruka koje su uputile razne osobe, uglavnom političari i političke stranke. Korištenjem takvih riječi oni poriču ratne zločine i genocid, a svojim lažima vrijeđaju preživjele tragičnog rata u Bosni i Hercegovini. Oni lažno prikazuju istinu uprkos činjenicama koje je utvrdio MKSJ i domaći sudovi. Pozitivan aspekt ove presude je da ona otvara vrata kažnjavanju odgovornih za javno izgovorene ili napisane laži koje vrijeđaju druge, ali pitam se da li je to zaista bio cilj onih koji su napisali član 10. kako bi zaštitili slobodu izražavanja?

IZDVOJENO MIŠLJENJE SUDIJE KŪRISA

1. Često se kaže da iz teških slučajeva nastaje loše pravo. Ovaj predmet se ističe kao težak slučaj zahvaljujući jednoj ključnoj nepoznanici, naime: ko je objavio informacije (koje su se, ustvari, pokazale kao dezinformacije)? Jer, da one nisu raširene, vjerovatno ovaj predmet, gdje se centralno pitanje odnosilo na dostojanstvo i ugled osobe, M.S., koji su ukaljani zbog objavljivanja tih informacija u široj javnosti, a ne nekolicini osoba kojima su te informacije u početku bile upućene, nikad ne bi ni postojao. Većina, kao i Apelacioni sud Distrikta Brčko i Ustavni sud Bosne i Hercegovine, činjenicu da su informacije o kojima je riječ objavljene, kao i nastalu štetu, pripisuje *isključivo* aplikantima.

Ne želim biti pogrešno shvaćen. Većina ni na koji način ne tvrdi otvoreno da su aplikanti objavili informacije. Nasuprot tome, većina navodi da „odgovornost aplikanta za klevetu treba cijeniti samo u vezi sa njihovom privatnom prepiskom sa lokalnim organima vlasti, a ne u vezi sa objavljivanjem pisma u medijima ... ili na drugi način“ a presuda sadrži opetovana uvjeravanja da „nije dokazano da su oni odgovorni za njegovo objavljivanje“ (vidi tačke 90. i 91. presude). Utvrđena je krivica aplikanta, *ne da su oni objavili te informacije, nego zato što su one objavljene*, budući da je pismo koje su aplikanti uputili osobama za koje su smatrali da predstavljaju nadležne organe vlasti pokrenulo taj proces, do tada ograničen na glasine koje su kružile po gradu Brčko (vidi, na primjer, tačke 101. i 114. presude). Oni se krive za ishod, ne zato što su pokrenuli taj proces s ciljem da namjerno ishode takav rezultat, odnosno objavljivanje informacija o kojima je riječ i šteta koje je uslijedila za M.S., već zato što su oni bili okidač za taj proces. Iako većina ne okrivljuje aplikante direktno za objavljivanje pisma u medijima, ona ih okrivljuje jer su „otvoril[i] mogućnost za javnu debatu i povećal[i] štetu nanесenu profesionalnom dostojanstvu i ugledu M.S“ (vidi tačku 106. presude). Situacija je uporediva sa situacijom da se prodavac smatra odgovornim što je „otvorio mogućnost“ da dođe do „krajnjeg ishoda“ u „procesu“ u kojem je on prodao pušku nekome ko ju je onda upotrijebio i ubio nevinog čovjeka. Ali postoji razlika – ili bi trebala postojati – između situacije kada prodavac proda pušku nekome ko je očito pijani luđak bez identifikacijskih dokumenata i one kada je on proda nekome ko ima sve potrebne dokumente i kada nema razloga da sumnja da bi se puška mogla upotrijebiti za opasne ciljeve. Smatrati prodavca jednako odgovornim za „krajnji ishod“ u obje situacije ne bi bilo pravično. Praksa koja dozvoljava takvo izjednačavanje *na osnovu pripisivanja krivice* u situaciji poput one u kojoj se nalaze aplikanti, ne može se nazvati pravičnom praksom.

Kao posljedicu ovog teškog predmeta, imamo lošu praksu.

2. Slažem se s argumentima troje sudija Nicolaou, Tsotsoria i Vehabović, koji su izdvojili mišljenje u predmetu vijeća, kao i sa mnogim

argumentima sudije Vehabovića iznesenima u njegovom izdvojenom mišljenju u predmetu Velikog vijeća (koje sam imao priliku pročitati prije nego što sam napisao svoje izdvojeno mišljenje).

3. Na samom početku, moram priznati da se također slažem, iako ne u svakom detalju, sa općim načelima na koja se poziva ova presuda. Međutim, ne slažem se sa njihovom primjenom na činjenice ovog slučaja. Ta primjena se zasniva na najmanje četiri fikcije. A to je previše za jedan predmet. Štoviše, te fikcije nisu „klasične“ pravne fikcije, koje su često neophodne za iznalaženje pravnih rješenja u kompliciranim slučajevima. One se odnose na činjenične okolnosti. *Sve nejasne činjenične okolnosti, bez ijednog izuzetka*, protumačene su na štetu aplikanata.

4. Prva fikcija je zaključak da su uvredljive informacije dospjele u javnost zbog postupanja aplikanata budući da su oni vlastima poslali pismo sa klevetničkim informacijama, iako pojam „vlasti“ ovdje obuhvata samo „ograničen broj državnih zvaničnika“ (vidi tačku 105. presude). Aplikanti su smatrali da je njihovo pismo „privatno i povjerljivo“ (vidi tačku 54. presude). Tužena vlada je smatrala da pismo „ne sadrži bilo kakvu naznaku povjerljivosti“ (vidi tačku 58. presude). Ova tvrdnja je pomalo čudna jer u određenoj mjeri proturječi čak i ocjeni karaktera tog pisma koju je dao Ustavni sud Bosne i Hercegovine, a koji je prihvatio da je prepiska aplikanata s vlastima Distrikta Brčko zaista bila privatna. Većina je također prihvatila toliko, ponavljajući nekoliko puta kroz cijelu presudu svoju ocjenu da su informacije bile privatnog karaktera (vidi tačke 33, 71, 83, 90, 91 i 105. presude). Iako „privatno“ ne mora u svim slučajevima značiti isto što i „povjerljivo“, tvrdnja aplikanata da je njihovo pismo bilo ne samo „privatno“ nego i „povjerljivo“ zasluživala je pomniju pažnju, posebno s obzirom na činjenicu da je poslano ne tek „nekome“, nego „državnim dužnosnicima“ „najviših organa vlasti“ Distrikta Brčko, kako je prihvatio Sud (vidi tačke 10. i 105. presude). Njihova tvrdnja je također zasluživala pažljivije ispitivanje u svjetlu odredbi člana 10. stav 2. Konvencije koji, kao jedini član Konvencije koji eksplicitno naglašava obaveze i odgovornosti nositelja prava slobode, dozvoljava – te indirektno poziva – na ograničenja slobode izražavanja u cilju „sprječavanja širenja povjerljivih informacija“, bar u slučajevima kada širenje osjetljivih informacija može povrijediti prava ličnosti. Nažalost, presuda ne sadrži bilo kakvu analizu u pogledu toga kako su, prema domaćem zakonu, vlasti (državni dužnosnici) kojima je upućeno pismo aplikanata sa tako osjetljivim informacijama, trebali s njim postupiti, ili o tome šta su oni učinili ili propustili učiniti kako bi spriječili objavljivanje tih informacija koje su potencijalno mogle ugroziti dignitet i ugled osobe o kojoj je riječ. Konkretno, trebalo je posvetiti dužnu pažnju značajnoj činjenici da je osoba o kojoj je riječ priznala da je „saznala za pismo ubrzo nakon što su ga aplikanti poslali“ (vidi tačku 15. presude), dakle, ne nakon što je objavljeno nego prije objavljivanja, što nije učinjeno. Većinu (kao i domaće sudove) zadovoljava tvrdnja vlade da su „pisma

upućena vlastima u tuženoj državi često znala procuriti u javnost prije nego što bi vlasti stigle poduzeti bilo kakvu mjeru u pogledu primljenih informacija“ (vidi tačku 60. presude). Umješači su s pravom upozorili na nizak nivo zaštite građana koji prijavljuju informacije vlastima što je „ohrabrilo curenje informacija u javnost na uštrb prijavljivanja nadležnim organima vlasti“ (vidi tačku 63. presude), ali ovo upozorenje je prošlo neopaženo. Umjesto toga, većina se ograničila na prihvatanje činjenice da su „uvredljive optužbe aplikantata... procurile u štampu“ (vidi tačku 106. presude) – i to na štetu aplikantata, a ne vlasti.

5. Druga fikcija je zaključak da aplikanti nisu postupali kao glasnici jer mada su „započeli svoje pismo riječima „prema našim informacijama“, oni „nisu jasno naznačili da postupaju kao glasnici“ te su se stoga „implicitno predstavili kao neko ko ima direktan pristup tim informacijama“, čime su „preuzeli odgovornost za navode u njihovom pismu“ (vidi tačku 100. presude).

Ovo je jednostavno neuvjerljivo. Da li navedeni zaključak znači da autori pisma koji vlastima prenose navode sada trebaju otpočeti s eksplicitnim upozorenjem da su oni „glasnici“, a da izrazi kao što je „prema našim informacijama“ više nisu dovoljni? Prilično je kapriciozno zahtijevati da aplikanti „eksplicitno [kažu] u pismu da je dio informacija koje su oni prenijeli organima vlasti došao iz drugih izvora“. Sud zaista uvodi čudan standard pismenog obraćanja. Zar ne bi trebalo uzeti u obzir *cjelinu* teksta pisma? A tekst o kojemu je riječ sadržava riječi „prema našim informacijama“, što znači da su aplikanti bili u posjedu nekih informacija, a ne da su oni njihov stvarni izvor. Ove riječi nipošto ne znače da su oni imali „direktan pristup tim informacijama“. Štoviše, da li su aplikanti dobili te informacije putem svog direktnog, ili možda indirektnog pristupa njihovim izvorima, uopće nije od značaja. Treba priznati da ton njihovog pisma pokazuje da su aplikanti u potpunosti vjerovali da su te informacije istinite. To, međutim, ne znači da su „oni preuzeli odgovornost za navode u njihovom pismu“.

6. Treća fikcija jeste da su aplikanti trebali i mogli provjeriti informacije koje su unijeli u svoje pismo vlastima prije nego što su ga poslali. Naravno, takva provjera bila bi veoma poželjna. Da su aplikanti bili, kako vlada kaže, „oprezniji“ (vidi tačku 59. presude) i da su provjerili te informacije, te se sami uvjerali da one nisu tačne, vjerovatno ne bi ni poslali to pismo.

Apelacioni sud Brčko Distrikta i Ustavni sud Bosne i Hercegovine bili su mišljenja da su se informacije sadržane u pismu *mogle* provjeriti (vidi tačku 33. presude). Uz dužno poštovanje, ja se ne slažem s tim – barem u jednom dijelu. Zaista, informacija o autoru intervjua koji je objavljen u sedmičnjaku *NIN*, ili „o dotičnoj gospođi“ kako su aplikanti nazvali M.S. u svome pismu, mogla se provjeriti (čak i ako je objavljena u drugoj zemlji, Srbiji). Ali ne bi bilo tako lako provjeriti informacije koje su predstavljale osnovu za druge navode protiv M.S. U načelu, veoma je teško provjeriti istinitost *glasina* kao

veoma specifičnog oblika društvene komunikacije. Bilo bi čak i teže za aplikante (kao i za mnoge druge, osim organa vlasti koji vjerovatno jedini imaju neophodna administrativna sredstva) da budu veoma „opreznii“ i provjere glasine u društvu poput Bosne i Hercegovine koje je rastrzano dugotrajnim međuetničkim nepovjerenjem, pa čak i krvavim sukobima, naročto ako te glasine idu – kao što je to ovdje slučaj – u samu srž toga nepovjerenja. Lako je zaključiti da se aplikanti mogu i moraju kriviti jer nisu „učinili razuman napor“ da provjere te glasine (vidi tačke 33, 53. i 117. presude). Ali šta bi, u datim okolnostima, bilo „razumnije“ da učine nego da prenesu informacije zasnovane na glasinama (za koje su iskreno vjerovali da su istinite) organima vlasti radi „odgovarajuće reakcije“, koja po definiciji pretpostavlja provjeru?

Većina ima odgovor na to pitanje. Oni kažu da „kada NVO vrši ulogu javnog nadzora, ... često će raspolagati sa više sredstava za provjeru i potkrjepljivanje vjerodostojnosti kritike nego što bi to bio slučaj kada je riječ o izvještavanju pojedinca o onome što je osobno zapazio“ (vidi tačku 87. presude; kurziv naknadno dodan). Ovo je tačno u većini slučajeva. Ali može li ova pretpostavka biti tačna i u potpunosti primjenjiva u ovom konkretnom slučaju? Šta bi tačno značilo to „više sredstava“ u pogledu skoro svih navoda (odnosno, osim onoga koji se odnosi na autorstvo intervjua)? Većina ne navodi niti jedno.

Metod koji većina primjenjuje u svojoj analizi je dubiozan: to je metod *indukcije*. Nakon što su ispravno rekli da „provjera te činjenice [u pogledu autorstva intervjua] prije njenog saopćavanja ne bi iziskivala naročit napor od strane aplikanta“ (vidi tačku 115. presude), oni isti standard primjenjuju i na *sve druge navode*. Na primjer, oni tvrde da aplikanti nisu pružili ... dokaz da su poduzeli bilo šta kako bi *provjerali istinitost te glasine* [u vezi sa grbom] prije nego što su je prenijeli vlastima“ (vidi tačku 114. presude). Međutim, (a nije potrebno ići duboko u filozofiju Davida Humea ili Karla Poppera), dok su deduktivni zaključci izvjesni, induktivni zaključci su samo vjerovatni i moraju se potkrijepiti dodatnim dokazima. Stoga ja – ponovno – pitam većinu: kako se tačno može provjeriti istinitost glasina općenito, a kako se ona može provjeriti u antagonističkom društvenom okruženju, posebno?

Izgleda da se većina zadovoljava tvrdnjom da je „aplikante ... obavezivao zahtjev da provjere istinitost navoda protiv M.S. [koji je] sadržan u Etičkom kodeksu i kodeksu ponašanja za NVO ...i treba ga posmatrati u kontekstu „odgovornosti“ u radu NVO“ (vidi tačku 109. presude). Prije svega, iako Temeljna načela o statusu nevladinih organizacija, na koja se većina poziva u kontekstu „odgovornosti“ u radu NVO“ govore o „ohrabrivanju [NVO] da učestvuju u ...mehanizmima dijaloga, konsultacija i razmjene“ (vidi tačke 45. i 86. presude), Etički kodeks na koji se ukazuje, nastao je nakon predmetnog vremena, odnosno nakon vremena kada su aplikanti poslali svoje pismo vlastima Distrikta Brčko. Ali ono što je čak i važnije jeste to da

činjenica da su „aplikanti doživljavani ... te da su, zaista, i postupali kao predstavnici interesa određenih segmenata stanovništva“ u Distriktu Brčko, po mišljenju većine, „činila je još većom njihovu *dužnost* da provjere tačnost informacija prije nego što ih prenesu vlastima“ (vidi tačku 109. presude; kurziv dodan naknadno). Mogu se saglasiti da je rečena *dužost* bila „još veća“. To, međutim, ne znači da su i njihove *mogućnosti* bile veće. Nije nemoguće da su one možda bile i manje.

7. Četvrta fikcija proizlazi iz prve tri i predstavlja krunu svih njih, a to je da navodi aplikanata protiv M.S. ne predstavljaju zahtjev da vlasti provjere te informacije. Tačno je da je ton pisma aplikanata po svom karakteru ultimativan. Ipak (kao što je već natuknuto u tački 6. gore), „odgovarajuća reakcija“ od strane „nadležnih organa“ (koji su također morali primijetiti ogorčenje koje je prožimalo žalbu aplikanata) pretpostavlja provjeru informacija dobijenih od aplikanata. Iz informacija dostavljenih Sudu ne izgleda da su ti organi učinili bilo šta, barem prije nego što je pismo procurilo u medije, bez obzira na to što „sama prva“ pritužba (koju je većina u potpunosti zanemarila) ne izgleda neosnovana, budući da međuetnički balans u sastavu komisije za izbor direktora radija zaista nije poštovan.

8. U drugačijim okolnostima pozdravio bih sličnu presudu koja brani prava ličnosti. Nažalost, presude koje brane prava ličnosti protiv klevete veoma su rijetke u praksi Suda. Međutim, u specifičnim okolnostima ovog slučaja zaista je teško prihvatiti da su aplikanti odgovorni za objavljivanje informacija koje su njihovim pismom dostavljene vlastima Brčko Distrikta, kao i za štetu koja je tim objavljivanjem nanescna M.S. Moram ponoviti da ovo nije nešto što većina direktno tvrdi. Međutim, cijelo obrazloženje ove presude predstavljalo je *impliciranje pripisivanjem*, postupak u kojem je *svaka* nejasna činjenična okolnost protumačena na štetu aplikanata, čime je umanjen značaj zabrinutosti koju su oni izrazili zbog opasnosti koje prijete krhkom međuetničkom balansu i građanskom miru u njihovoj nemirnoj zemlji, a to izražavanje zabrinutosti izjednačeno je sa trivijalnim širenjem glasina, dok su sami aplikanti svedeni na neodgovorne i konzervativne klevetnike.